

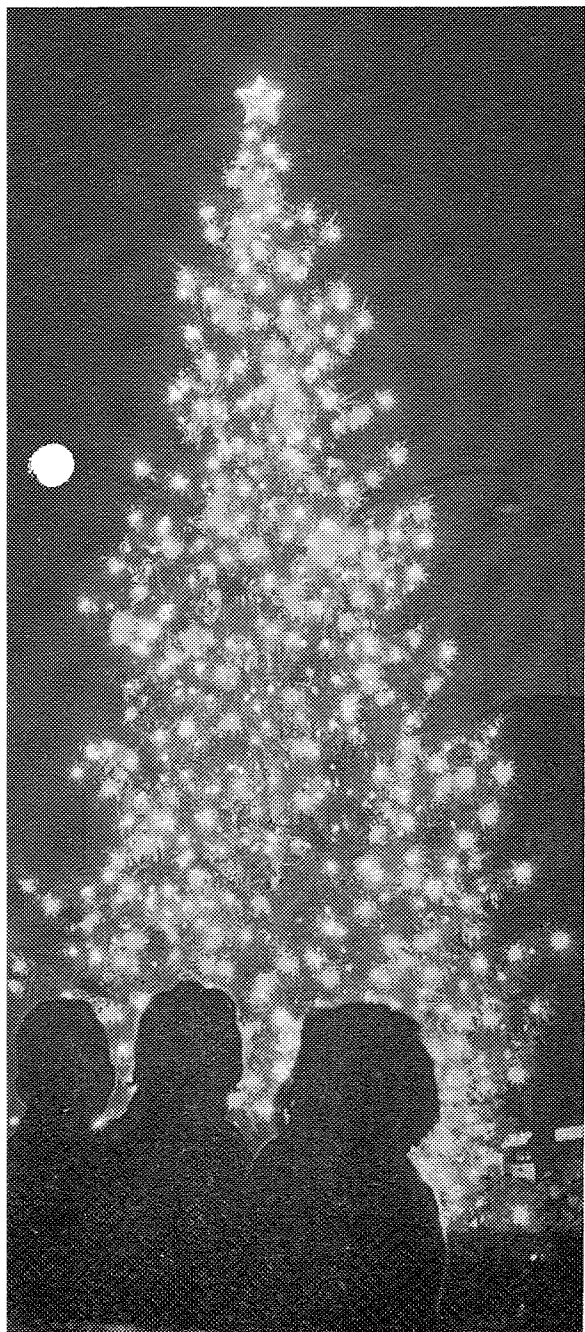

MENS EN WERELD

Het kerstfeest

Elk jaar in de donkere dagen voor Kerstmis verschijnt op de Coolsingel voor het raadhuis een hoge, 's avonds in de gloed van honderden lichtjes prijkkende kerstboom, een geschenk van het gemeentebestuur van Oslo aan Rotterdam. Dat vriendelijk gebaar is een traditie geworden waarvan de bewoners van de Maasstad niet graag meer afstand zouden doen.

Datzelfde gemeentebestuur van Oslo zal in augustus van het volgend jaar de deelnemers aan het IHEU-congres, dat in de Noorse hoofdstad bijeenkomt, officieel in de erezaal van het raadhuis ontvangen. Van dat raadhuis vinden de lezers in dit dubbele nummer van Mens en Wereld een afbeelding; op de pagina's 8 en 9 wordt u meer verteld over de betekenis van dat internationale congres.

Voor de christen is het kerstfeest sinds eeuwen het feest van Christus' geboorte. De traditie van de kerken heeft aan dit feest een inhoud gegeven, die niet aan de Bijbel is ontleend, maar aan de oud-christelijke geschriften, de zgn. apocriefe (= verborgen) geschriften, die geen plaats in de Bijbel kregen. De ons bekende verhalen over Christus' geboorte treft men o.m. aan in het zgn. proto-Evangelie van Jacobus uit de tweede eeuw, dat wel genoemd is naar de evangelist, maar zeker niet van hem afkomstig is. Dit proto-Evangelie van Jacobus laat Jezus niet geboren worden in een stal maar in een grot. In de Geboortekerk bij Bethlehem wordt de gelovige pelgrims nog de grot gewezen, waar Christus geboren zou zijn. De grot is een bekend motief, dat wij ook in andere godsdiensten aantreffen. Trouwens ook uit allerlei andere kenmerken van dit feest blijkt hoezeer het kerstfeest een universeel feest is. Het is het feest van de geboorte van het nieuwe, van het kind, van het licht in de duisternis (de ster!). Het moeder-kind-symbool speelt in alle godsdiensten een belangrijke rol. Van de jonge Egyptische god Horus wordt verteld hoe hij in de midwinter is geboren uit een maagd. Zijn moeder wordt voorgesteld als de Hemelgodin, staande op een wasende maan, haar hoofd omringd door twaalf sterren. Soortgelijke voorstellingen van Maria vindt men ook op oude christelijke afbeeldingen. Op de Isis-tempel te Sais was een voorstelling van Horus aangebracht, zittend op de schoot van zijn moeder. Ook in het oude Babylonië werd de zonnegod Tammoez voorgesteld als zittend op de schoot van zijn moeder, de aarde. Ook zij had het hoofd omringd met een krans van sterren evenals de Godin uit de Openbaring van Johannes (12:1).

In Perzië vierde men in december het feest van de geboorte van de lichtgod Mithras. De Mithrasdienst, waarover wij in de laatste jaren veel te weten zijn gekomen, breidde zich vanuit Perzië over het gehele Romeinse rijk uit en lange tijd heeft deze soldateske godsdienst een strijd op leven en dood gevoerd met het christendom. Merkwaardig is, dat ook in de Mithrasmysteriën de kelk en het nuttigen van brood en wijn (evenals in het christelijke Avondmaal) een belangrijk element vormden in de liturgie. De verering van Mithras op 25 december viel samen met het feest dat in Rome werd gevierd ter ere van de „Natalis Soli Invicti”. (De geboorte van de onoverwinnelijke Zon). Later heeft het christendom deze oude feesten overgenomen.

Het lichtsymbool, maar ook het grotmotief spelen eveneens een rol in het Hindoeïsme. Tegen de tijd van de geboorte van de heiland Krisjna moest zijn pleegvader Nanda naar de stad komen om daar belasting te betalen. Er was evenwel geen onderdak te krijgen en Nanda en

Dewaki zagen zich gedwongen een plaats in een onderaardse kerker te zoeken. Daar werd Krisjna geboren en tijdens zijn geboorte werd de kerker verlicht door een bovenaards licht. Toen de koning, Kansa, vernam dat er een heiland, een koningskind geboren was, liet hij alle pasgeborenen ombrengen. Krisjna en zijn moeder wisten door de vlucht aan deze Indische Herodes te ontkomen.

Allerlei volken kennen soortgelijke mythen over de geboorte van een godskind tijdens de zonnenuwende. Onder de christenen is het kerstfeest niet altijd op 25 december gevierd. De vele christelijke secten hadden elk hun eigen herdenkingsdagen totdat tenslotte Paus Julius I in 337 n. Chr. de feestdag op 25 december vaststelde, dezelfde dag dus waarop het Romeinse zonnenuwdefeest werd gevierd.

Om de historische gegevens heeft men zich nooit erg bekommerd. De Noordnederlandse schilders gaven het kind in de stal in Bethlehem weer in een Nederlands sneeuwlandschap. En in onze tijd schreef Felix Timmermans zijn „Kindken Jezus in Vlaanderen”.

Ook de kerstboom, de „levensboom” is een oeroud universeel symbool, dat aangepast is aan het christendom. In de Germaanse mythologie wordt gesproken van Yggdrasil, de altijd-groene wereldes, die het centrum van de wereld vormt. Zijn kroon is de verblijfplaats der goden. Volgens deze mythologie kwamen ook de eerste mensen, Ask en Embla, uit bomen. Een oud-Joods verhaal vertelt, dat Adam toen hij ouder werd nog eens een blik in het Paradijs mocht slaan. In de takken van de verdorde boom der kennis lag een kind. Trouwens Christus zelf wordt ook wel de levensboom genoemd. In vele streken, b.v. in Turkije, bestaat sinds eeuwen de traditie bij de geboorte van een kind een boom te planten.

Wij versieren onze kerstboom met een ster en met ballen. De altijd-groene kerstboom is niet alleen een symbool van het leven, hij is ook – als Yggdrasil – de wereldboom, die de ster van Bethlehem en de zonnen en planeten, dus het nieuwe licht, in zijn takken draagt. De kerk heeft soms gepoogd zich tegen de zgn. „heidense” gebruiken te verzetten.

De Roomse kerk heeft de gewoonte van het versieren van huizen met groen eens „paganorum” (paganistisch, heidens) genoemd. Een protestants theoloog in Straatsburg preekte in het midden van de 17e eeuw tegen de denneboom, zoals nu nog bepaalde orthodoxe Calvinisten St. Nicolaas en zelfs de kerstboom verfoeien.

Maar de ervaring heeft geleerd, dat universeel-menselijke symbolen van grotere kracht zijn dan allerlei aan plaats en tijd gebonden dogmatische opvattingen.

P. Krug

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
16e jaargang no. 24 – 23 december 1961

eeuwige JOB's beproeving

Het is wel zeker, dat het verhaal van Job – zijn beproeving, zijn klacht, zijn strijd met de vrienden, zijn overdondering door Jahwe – geenszins oorspronkelijk is. Steeds nieuwere onderzoekingen leveren voortdurend sterkere bewijzen, dat het epos van Job een schitterend symptoom is van een wijdverspreid beleven van de rampen des levens als 'n onbegrijpelijk gebeuren.

Maar hoewel gevoed, gevormd en gestuwd door ontelbare bronnen is het boek Job een klein gaaf juweel van menselijkheid die worstelt met de wezenlijkste tegenstrijdigheden van het leven. Het is in welhaast klassieke strengheid een drama, hoe men 't ook beziet. Want het bevat beslist geen redenering, geen logische reeks van gedachten, maar in het hart van het boek Job staat – wat essentieel beschouwd kan worden als ware dramatiek –: een existentieel fenomeen, in dit geval de klacht over het lijden.

Job klaagt – in feite *begint* het oorspronkelijke

boek met zijn klacht. De proloog, de woorden van Elihu alsook de epiloog zijn rationaliserende insluipsels van latere bewerking. Job redeneert eigenlijk niet, hij betóógt niet, hij beklaagt zich en ruimer nog: hij klaagt als lijdende mens, niet als persoon tenslotte meer, maar als vertegenwoordiger van de denkende, tot begrip genoopte soort – tegenover de duistere grond der dingen en gebeurens. Jobs klacht bevat alle onontbeerlijke want karakteristieke elementen van een authentiek dramatisch bedrijf: stemmingsinleiding, expositie der factoren, aanduiding der catastrofale mogelijkheden.

Dan volgt in drie golven, met toenemende spanning tot een climax, het strijdgesprek met de drie vrienden, met Elifas, Bildad en Sofar. Een nauwkeurige ontleding van de opeenvolgende fasen der twistgesprekken – van aanvankelijke troost en simpele terechtwijzing tot uiterst gecompliceerde casuïstiek en verbitterd verwijt – zou de uiterst verfijnde opbouw der climax in verloop en ontwikkeling aan het licht brengen.

Het hoogtepunt wordt bereikt met Jobs verlangen naar een rechtsgeding, waarin God de Alwetende zou moeten getuigen voor Job in zijn vordering van recht op God de Almachtige. Deze crisis wordt weggevaagd door Jahwe – die boven alle vertwijfeling, twist, vrees en benauwdheid zijn macht ongenaakbaar verheft: „Waar waart ge Job, toen ik hemel en aarde grondvestte...”

Tegenover deze ongenueerde, blinde almacht, feitelijke overmacht van het leven – zo ge wilt: van God – weet Job niets anders te stellen dan zijn betrekkelijk schamele maar essentiële wil: „Voor de blinde was ik het oog, de kreupelen was ik tot een voet...”

Het boek Job bevat naar mijn opinie, zoals ik zei, een existentieel gebeuren. In eerste aanleg zijn de overwegingen van Job, van zijn vrienden alsook van Jahwe geen overwegingen in de eigenlijke zin des woords, maar reacties vanuit het bestaan op bedreiging van dit bestaan. Deze tendens drukt zich uit in de gehele structuur. Wezenlijk meer dan normaal worden de gedachten in hun ontstaan en opeenvolging geïnspireerd door emoties. Het boek levert ook geen oplossing in de logische zin van het woord. Op een existentiële vraag: de klacht – waarom lijden wij? – kan immers alleen een tot de blote existentie beperkt antwoord verschijnen.

Er wordt niets bewezen, niets verduidelijkt, niets afgeleid – er wordt op de overmacht van het redeloze leven gereageerd met de eruptieve belijdenis van zuivere, dubbelzinnige menselijkheid: de goede wil die falen kan. Job zegt niets anders dan: „Ik heb mijn best gedaan, ik doe mijn best” – en feitelijk gaan Jahwe's machtspreuk en Jobs reactie ruimschoots langs elkaar heen.

Het boek Job is het drama van de zedelijke mens die wankelt in een leven dat onafhankelijk van zijn gevoelens voor recht en billijkheid ver-

loopt. De glorie van Job is dan, dat hij na de machtspreuk van Jahwe niet praten gaat, maar zijn klacht verheft tot een zucht van onverschrokken vertwijfeling ten opzichte van de zin des levens en met zijn falend begrip zijn zedelijk besef niet prijs geeft.

De eeuwen door heeft men Jobs realisme ver-raden of op z'n minst verzaakt. Dat begon al met de corrupte inlas van de woorden van Elihu, de vierde vriend. In het bijzonder zijn erfgenamen, de christenen van het nieuwe verbond, hebben het barre, oprechte standpunt van Job in toenemende mate verloochend. Men heeft het leed niet kunnen handhaven in de onvermengde vorm, waarin Job het tenslotte toch liet. Eigenlijk is in modern christelijke zin het lijden een genade, waarin de toegang ligt tot vereenzelving met de lijdende Christus. Ook dit is ondanks alle vernuftige theologie een existentiële reactie – maar van veel lagere orde.

Men heeft het leed – dat Job als leed (en als zodanig onbegrijpelijk) aanvaardde – geperverteerd. Men heeft het verzacht, omgekeerd, ontmand, verdraaid. Men heeft van het leed een genade, een ingang tot de vreugde, een les of een loutering gemaakt. En dat alles is pervers tot in het merg.

Het leed van het leven is lééd, zonder meer – afschuwelijk, afzichtelijk, geen loutering en geen les. Ik ken niemand die van leed iets geleerd heeft, dat hij al niet wist – ik ken onnoemelijk veel lieden die door leed, wijl zij niet wisten wat zij behoorden te weten, verbitterd, verschaald, bekrompen, vergroeid zijn geworden. Het leed is een element van ons bestaan; 't minste dat we doen kunnen om onze waardigheid te behouden en ons zelf te blijven, is: het leed in zijn essentie te laten voor wat het is: leed.

De ergste beproeving van Job is niet zijn leed, maar de eeuwige verzoeking om er mee te knoeien. Men kan zichzelf niet blijven, als men 't ander niet in zijn waarde laat.

P. Spigt

Kerstkonijn

't Is bijna tien; de avond is 't,
waarop de Heiland werd geboren;
wat lange wimpers heeft de os,
de ezel wat fluwelen oren.
Maar waar is nu het kerstkonijn,
het witte met de rode ogen,
dat nooit genoeg gestreeld kon zijn?
O, zoveel liefde werd tot logen,
want, in de vriesnacht, aan de lijn
hangt, rood-geaderd, binnenst-buiten,
het jasje van het kerstkonijn.
Er klimt een treurwilg langs de ruiten
en alles zou zo erg niet zijn,
als niet de jongen was bedrogen;
er vaart door hem een vreemde pijn;
nu heeft hij zelf zo rode ogen;
hij ziet de wereld: lijn aan lijn,
miljoenen vachtjes, stijf-bevroren,
massacre van het kerstkonijn
en wil niets van de Heiland horen.

JAC. VAN HATTUM

Uit: Verzamelde Gedichten,
uitg. G. A. van Oorschot, Amsterdam 1954.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker,
dr. H. Bonger, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische
organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50,
buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Lezingen voor de radio

24 december, 9.45 uur (VARA) prof. dr. D.
Loenen: „Vrede op aarde en Eenheid der
mensen; Idealen vóór Christus' geboorte”;

31 december, 9.45 uur (VARA) dr. J. P. van
Praag: „De Nieuwjaarsbrief van het Huma-
nistisch Verbond”;

2 januari, 16 uur (AVRO) mr. A. Stempels:
„Objectief schrijven, een bezigheid met ge-
breken”;

7 januari, 9.45 uur (VARA) prof. dr. Libbe
van der Wal: „En wat zegt een humanist
daarvan?”

Het wapen der zwakken

Loethoeli

Ik begon indertijd deze serie artikelen met de verzuchting, dat er in de dagbladers zo weinig aandacht werd geschonken aan het geweldloze verzet als middel in de strijd tegen onrecht en onderdrukking. Daar is intussen wel verandering in gekomen. De korte berichten zijn langer geworden. Zij kregen een betere plaats, Loethoeli zelfs hier en daar op de voorpagina. En al maak ik mij geen illusie over het motief, dat tot die verandering gevoerd heeft – het is zeker niet alleen een beter inzicht in de betekenis van dit wapen – toch is het een winst. Ik zou het dus bij deze juichkreet kunnen laten, was het niet dat een belangstellende lezer mij een knipsel uit de „Neue Zürcher Zeitung” had toegezonden, met de duidelijke bedoeling aan de inhoud daarvan een ruimere bekendheid te geven.

Het artikel is gewijd aan de mens Loethoeli en verdient onze aandacht. Immers, zo wordt de Nobelprijswinnaar meer dan exemplaar van een zich uitbreidende soort, die van de geweldloze strijders. Hij komt ons iets nader als een levend mens en juist daardoor krijgen wij ook een scherper beeld van zijn motieven en zijn gezindheid. Hier volgen twee fragmenten.

Geen volksmenner

De verering, die de Zoeloes voor hun hoofdmans hebben is buitensporig groot. Menig mens in die omstandigheden zou aan eigen grootheid gaan geloven. Loethoeli niet. De schrijver van dit artikel, Dennis Killey, heeft enige dagen bij hem doorgebracht en vertelt hoe van alle kanten de inboorlingen naar het kleine stukje van zijn geboorteland, dat hem door de regering als verblijfplaats toegewezen was, kwamen om hun afhankelijkheid te tonen en naar zijn boodschap te luisteren. Hij moest op een afstand van de menigte blijven en mocht niet meer dan twee mensen tegelijk ontvangen. „Ik liep met hem door het bos”, aldus Killey, „toen uit het struikgewas plotseling vier bezoekers te voorschijn kwamen. Zij begroetten hem, vertelden van hoe ver zij gekomen waren om 'de grote Loethoeli', van wie zij zoveel gehoord hadden, te zien. Hij hoorde hen aan, praatte en lachte een poos met ze. Toen zij weggegaan waren, legde hij zijn hand op mijn arm en zuchtte: 'Wat een verantwoording, Dennis, o God, wat een verantwoording.'”

Een gesprek na het bericht over de Nobelprijs

Loethoeli maakt zich geen illusies over het onmiddellijke effect hiervan. Hij verwacht geen wonderen. Hij weet, dat Verwoerd en de zijnen vastbesloten zijn. „Deze gebeurtenis zal aan onze toestand niet veel veranderen. Wel meen ik, dat mensen, die reeds vroeger er aan twijfelden of men met de apartheidspolitiek op de goede weg was, in die twijfel versterkt zullen worden” ... „Ik moet hieraan toevoegen, dat ik van blanken gelukwensen heb ontvangen, zelfs van mensen, die mij vroeger zonder groeten voorbijliepen.”

Aan deze werkelijkheidszin paart zich een

geloof in zijn zaak, dat van geen wijken weet. „Verwoerd zal het ten slotte tegenover de druk van buiten en van binnen op moeten geven. Ik denk daarbij niet aan geweld, maar naast economische druk, stakingen en dergelijke aan een ononderbroken en onbarmhartige morele persie... Alleen de blanken hebben in dit land stemrecht. Zij zijn de enigen, die hun regering tot de terugtocht kunnen dwingen. Ik ben en blijf ervan overtuigd, dat zij er toe gebracht kunnen worden dit te doen. Een verandering in de gezindheid van de blanken is hiervoor nodig. Wij kunnen die te weeg brengen door in woord en daad hen te tonen welke gevoelens de zwarten koesteren.” Loethoeli meent, dat de meesten Verwoerd slechts steunen uit vrees. Er moet dus blijken dat die vrees niet gegrond is, dat „wij niet hun dochters willen trouwen, dat wij hen niet uit hun land willen verdrijven... Wat wij wel willen is een rechtvaardige en menswaardige behandeling in ons eigen land.”

Het wapen der zwakken

Zal het ooit betekenis krijgen voor ons Europeanen? Niemand kan hier antwoord op geven. Een andere vraag is of het wenselijk is die mogelijkheid onder het oog te zien en wat dit onder-het-oog-zien inhoudt. Die vraag is gesteld en beantwoord door sir Stephen King-Hall in zijn in 1957 uitgekomen en daarna enige keren herdrukte boek „Defence in the nuclear age” (Verdediging in het atoomtijdperk)*. Ik heb dit boek gelezen en meen goed te doen er in dit verband de aandacht op te vestigen.

De schrijver is militair en politicus. Hij heeft actief deelgenomen aan de beide wereldoorlogen. Zijn politieke belangstelling – hij was (is?) lid van het Lagerhuis – ging in de allereerste plaats uit naar de buitenlandse betrekkingen, naar defensiezaken en naar de koude oorlog. Zijn boek heeft opzien gebaard. Geen wonder. Een militair, groot geworden in de oude tradities van het Brittannië, dat meester was van de zee, bepleit hier, dat zijn land zal afzien van de aanmaak en het gebruik van de atoomwapenen. En dat merkwaardigerwijs niet op ethische gronden – hij distancieert zich van het pacifisme – maar als noodzakelijk onderdeel van een doeltreffende tactiek in de koude oorlog. Hij wil de gewone bewapening tot op zekere hoogte handhaven en dus ook voor beperkte doeleinden gebruiken. Hij ziet de mogelijkheid, dat het Verenigd Koninkrijk dan een Russische bezetting zou moeten doorstaan, maar acht dat van twee kwaden (als de andere ziet hij de volledige vernietiging) het minst erge, omdat die de mogelijkheid openlaat om de koude oorlog voort te zetten en tot een goed einde te voeren. Hij betoogt nl., dat de koude oorlog in wezen een botsing is tussen twee ideologieën, twee wijzen van leven en meent dat de verdediging van het vrije Engeland en zijn democratische

* London Victoria Gollancz Ltd., 18 sh.

instellingen en levensgewoonten beter gediend is met andere defensiemethoden. Hij spaart in zijn goed sluitend betoog de huisjes, die op de Britse eilanden even heilig zijn als elders, niet. Zijn boek verdient alle aandacht, die een belangstellende, eveneens van liefde voor de democratie doordrongen, en tevens kritische lezer geven kan.

Wat mij bijzonder getroffen heeft is de rol in zijn defensieplan (want daarover gaat het door het gehele boek heen) toegedacht aan het wapen der zwakken. En het is in de eerste plaats om dit gedeelte van zijn werk, dat ik er plaats voor vraag in deze artikelenreeks.

Geestelijke voorbereiding

Het voeren van een geweldloze strijd eist, meer nog dan die met de wapenen – oude zowel als nieuwe –, voorbereiding of beter scholing.

Een voorname factor in elke strijd is de wil om te winnen. Die kan er slechts zijn, indien degenen, die zijn leven op het spel zet – de bereidheid daartoe is een eerste voorwaarde voor welslagen óók in de geweldloze strijd –, weet waarvoor hij vecht. Hij dient er zich van bewust te zijn, dat de instellingen, die zijn vrijheid waarborgen: medezeggenschap in bestuurszaken, onpartijdige rechtspraak, vrije meningsuiting en meningsvorming, in het geding zijn. Hij moet ook de onvervangbare waarde hiervan beseffen. Dat daar nog wel het een en ander aan ontbreekt in de zgn. vrije wereld zal niemand ontkennen. Dat er bovendien een duidelijke afstand is tussen ideaal en praktijk evenmin. Het eerst nodige is dus dit inzicht te verbreiden en vooral te verdiepen. Dat wil zeggen het moet iedereen duidelijk worden, dat het in de strijd tussen dictatuur en democratie gaat om het fundament, waarop onze wijze van bestaan rust.*

Praktische voorbereiding

Dit is volstrekt noodzakelijk maar niet voldoende. Juist zoals tot nu toe de jonge mannen getraind werden voor een mogelijk gewapend verzet, zal het nu nodig zijn het gehele volk voor te bereiden op geweldloos verzet. Met dezelfde ernst en nadruk, stelselmatig en doorlopend. Plannen dienen ontworpen te worden voor deze training. De schrijver geeft richtlijnen hiervoor. Hij wil ook geregeld oefeningen houden, naast de manoeuvres, die, bij het in stand houden van een beperkte strijdmacht zonder atoomwapenen, nodig zijn.

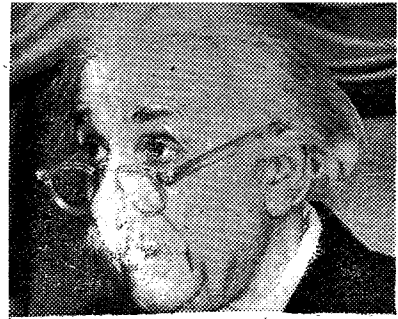
Uitvoerig gaat King-Hall na welk aandeel de grote bedrijven, de pers, het bestuursapparaat enz. kunnen hebben in de strijd, als het ooit zo ver mocht komen. Dat hij het niet bij de algemene principes laat maar ook de praktische uitwerking in ogenschouw neemt, lijkt mij niet de geringste verdienste van dit werk. Hij versterkt zo de indruk, die zijn betoog maakt, in aanzienlijke mate.

Natuurlijk prikkelt de schrijver ook hier en daar tot tegenspraak. Gelukkig niet zo zeer, dat wie er eenmaal toe gekomen is hem onbevooroordeeld van het begin tot het einde aan te horen, alleen zal blijven hangen aan wat hem onjuist voorkomt. Ik kan al de lezers van „Mens en Wereld” aanraden dit boek te lezen en zich rekenschap te geven van de eigen houding tegenover wat er te berde is gebracht. Wij, humanisten, weten ons bouwers aan een cultuur, die waarlijk menselijk mag heten; hier liggen bouwstenen. De vraag of wij die alle dan wel een belangrijk gedeelte ervan kunnen gebruiken, kan eerst na kennis genomen te hebben van wat hier te vinden is beantwoord worden. Pr.

* King-Hall houdt niet op er op te wijzen, hoe het Westen, wat de zorg voor de geestelijke voorbereiding betreft, een voorbeeld aan Sowjet-Rusland nemen kan, uiteraard niet zonder er op te wijzen, dat hier elk spoor van onwaarheid en onwaarschijnlijkheid achterwege moet blijven. Die passen niet in de democratische geestesgesteldheid en zouden dus ondermijnend werken.

Gedachten over het wezen van de werkelijkheid

Einstein

Einstein: Geloof u aan het goddelijke, los staand van de wereld?

Tagore: Niet los staand daarvan. De oneindige persoonlijkheid van de mens omvat het heelal. Niets kan er bestaan, dat niet door de menselijke persoonlijkheid omvat kan worden en daaruit volgt, dat de waarheid van het heelal een menselijke waarheid is. Ik kies een wetenschappelijk feit ter verduidelijking: De stof is uit protonen en neutronen opgebouwd, met leegten daartussen; maar desondanks kan de stof er vast uitzien. Evenzo bestaat de mensheid uit individuen, maar die zijn door menselijke betrekkingen verbonden en daardoor krijgt de wereld der mensen een levende hechtheid. Op gelijke wijze is het heelal met ons verbonden, het is een menselijk heelal. Ik heb de lijn van deze gedachte doorgetrokken in kunst, literatuur en het religieus besef der mensen.

Einstein: Er zijn twee opvattingen mogelijk over het wezen van de wereld: 1. De wereld is een eenheid, die afhankelijk is van de mensheid. 2. De wereld is een van menselijke factoren onafhankelijke realiteit.

Tagore: Als ons heelal in harmonie met de mens is, voelen we het eeuwige, dat we als de waarheid beschouwen, als schoonheid. Dat is een zuiver menselijke opvatting van het heelal.

Einstein: Een andere is totaal onmogelijk. Deze wereld is er een van mensen – de wetenschappelijke kijk op de wereld is er ook een van de wetenschappelijk ingestelde mens. Er bestaat een maatstaf voor verstand en vreugde, die hem de waarheid aan de hand doet, dat is de maatstaf van de eeuwige mens, wiens ervaringen wij door onze ervaringen verwerven.

Einstein: Dat is een beeld van het menselijk wezen.

Tagore: In de eerste plaats van een eeuwig wezen. Wij moeten ze door onze emoties en door onze daden verwezenlijken. Wij verwezenlijken de hoogste mens, die geen persoonlijke grenzen kent, door onze afzonderlijke grenzen. De wetenschap houdt zich bezig met wat zich niet tot het individu beperkt. Zij is de onpersoonlijke menselijke wereld der waarheden. De godsdienst verwezenlijkt deze waarheden en verbindt ze met onze diepere behoeften. Ons individueel bewustzijn van de waarheid verkrijgt allesomvattende betekenis. De godsdienst verleent aan de waarheid haar waarde en wij herkennen de waarheid even goed door onze innerlijke verbondenheid met haar.

Einstein: Dan is waarheid en schoonheid dus niet onafhankelijk van de mens?

Tagore: Nee.

Einstein: Als er nu helemaal geen menselijke wezens meer bestonden, zou de Apollo van Belvédère dan niet meer mooi zijn?

Tagore: Nee.

Einstein: Met deze opvatting van de schoonheid ben ik het eens, maar niet met een dergelijk begrip van de waarheid.

Tagore: Waarom niet? De waarheid krijgt door de mens inhoud.

Einstein: Ik kan de juistheid van m'n opvatting niet bewijzen, maar dat is mijn religieuze overtuiging.

Tagore: De schoonheid bestaat in het ideaal van de volkomen harmonie, die in het „alwezen” heerst; de waarheid is het absolute totaal van de „algeest”. Wij individuen benaderen haar door ons mistasten en onze fouten, door onze verzamelde ervaring, door ons verlichte bewustzijn. Hoe zouden we anders de waarheid kunnen beseffen?

Einstein: Ik kan niet wetenschappelijk bewijzen, dat de waarheid opgevat moet worden als een waarheid, die onafhankelijk van de mensheid geldt, maar ik geloof het best. Ik geloof bij voorbeeld, dat de stelling van Pythagoras in de meetkunde iets vaststelt, wat bij benadering waar is, helemaal onafhankelijk van het bestaan van een mens. Hoe het ook zij, als er een werkelijkheid bestaat onafhankelijk van de mens, bestaat er ook een waarheid, die betrekking heeft op deze werkelijkheid. Omgekeerd loochent men met het bestaan van het eerste ook het bestaan van het laatste.

Tagore: De waarheid, die één en hetzelfde is als het „alwezen”, moet in essentie menselijk zijn, anders kan alles wat wij individueel als waar beschouwen, nooit waarheid genoemd worden – althans de waarheid, die wetenschappelijk beschreven wordt en slechts door een logische gedachtengang bereikt kan worden

– met andere woorden, door middel van een denkorgaan, dat nu eenmaal menselijk is.

Volgens de Indische filosofie is Brahman de absolute waarheid, die niet door individualisering van het persoonlijk denken bereikt kan worden, of met woorden beschreven, maar slechts voorstelbaar is, doordat de individu volkomen in haar oneindigheid onderduikt. Voor de wetenschap echter is zo'n waarheid niet toegankelijk. De waarheid waarover wij spreken is in wezen een verschijnsel, dat wil zeggen, zij verschijnt aan de menselijke geest als waar, en is dus menselijk en men kan haar maya of illusie noemen.

Einstein: Dat is dus volgens uw opvatting, die we als de Indische opvatting kunnen beschouwen, niet de illusie van het individu, maar van de mensheid als geheel?

Tagore: In de wetenschap onderwerpen we ons aan de regel, dat we de persoonlijke beperkingen van ons individuele geestesvermogen uitschakelen en zo tot dát begrip van de waarheid komen, dat in de geest van de „almens” bestaat.

Einstein: Daarmee stuiten we op de kern van het probleem: Bestaat er een waarheid, die onafhankelijk is van ons bewustzijn?

Tagore: Wat wij waarheid noemen, is de redelijke harmonie tussen het subjectief en het objectief oordeel over de werkelijkheid, die beiden aan de bovenpersoonlijke mens eigen zijn.

Einstein: Ook in het dagelijks leven zien we ons gedwongen toe te geven, dat de dingen die we gebruiken, een van de mens onafhankelijke werkelijkheid bezitten. We doen dat om de indrukken van onze zintuigen op een redelijke manier te coördineren. Een voorbeeld: al is er niemand hier in huis, deze tafel blijft toch staan, waar hij staat.

Tagore: Jawel, hij blijft buiten de geest van het individu bestaan, maar niet buiten de „algeest”. Deze tafel, die ik waarneem, is waarneembaar voor een bewustzijn, dat gelijksoortig is aan het mijne.

Einstein: Ons natuurlijke gezichtspunt met betrekking tot de realiteit van een van de mens onafhankelijke waarheid kan niet verklaard of bewezen worden, maar het is een overtuiging, die niemand missen kan, zelfs het primitiefste wezen niet. We schrijven de waarheid toe aan een bovenmenselijk „iets”; we voelen de noodzaak van deze werkelijkheid, die onafhankelijk is van ons bestaan en onze ervaring en onze geest, al zouden we de betekenis ervan niet kunnen noemen.

Tagore: De wetenschap heeft bewezen, dat de tafel als vast object een verschijnsel is, en dat daarom dat wat de menselijke geest waarneemt als tafel, niet zou bestaan, als die geest niet bestond. Tegelijk moet toegegeven worden, dat het feit dat de uiterste fysische werkelijkheid van de tafel niets anders is, dan een aantal afzonderlijk omlopende middelpunten van elektrische krachten, ook op de menselijke geest van toepassing is.

Einstein: Bij het begrijpen van de waarheid heerst er een voortdurende tweestrijd tussen de allesomvattende menselijke geest en dezelfde geest, maar nu in het individu begrensd. Het onafgebroken verzoeningsproces tussen deze twee speelt zich in onze wetenschap en onze filosofie en in onze ethiek af. In ieder geval zou een waarheid, die in geen enkele betrekking tot het wezen van de mens zou staan, voor ons volkomen irreëel zijn.

Tagore: Het is helemaal niet moeilijk zich een geest voor te stellen, die de volgorde der dingen niet in ruimtelijke zin ervaart, maar in de tijd, zoals de volgorde van de noten in de muziek. Voor een dergelijke geest vertoont het begrip van de werkelijkheid overeenkomst met de muzikale werkelijkheid, waarin de meetkundige stellingen van Pythagoras geen betekenis kunnen hebben. Er bestaat een werkelijkheid van het papier en die verschilt oneindig veel van de werkelijkheid van de literatuur; voor het soort geest, dat een mot in zich heeft, die papier verslindt, is literatuur van absoluut geen belang, voor de menselijke geest echter heeft de literatuur een grotere waarheidswaarde, dan het papier zelf. Evenzo zal, – wanneer er een waarheid zou zijn, die geen zintuiglijke of redelijke betrekkingen tot de menselijke geest heeft – deze waarheid ten eeuwigden dage van nul en gener waarde blijven, als wij tenminste menselijke wezens blijven.

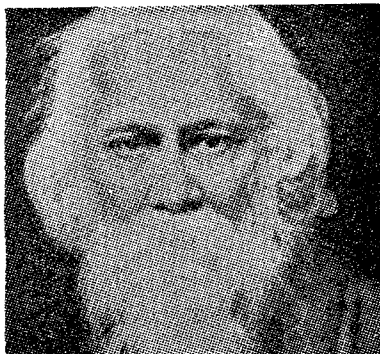
Einstein: Dan ben ik religieuzer dan u!

Tagore: Mijn religie bestaat in de verzoening van de bovenpersoonlijke mens, van de universele, menselijke geest met mijn eigen individuele zijn. Dat was het onderwerp van mijn „Hibbert-lezingen”, die ik „De religie van de mens” genoemd heb.

* Lezingen onder auspiciën van het Hibbert-fonds.

Dit gesprek, dat Rabindranath Tagore tijdens zijn bezoek aan Duitsland in 1930 voerde met Albert Einstein, werd op 5 mei van dit jaar gepubliceerd in de Frankfurter Zeitung.

Tagore

Leonardo's visie op de „Aanbidding”

Een voorstudie voor een schilderij is dikwijls niet meer dan een aanloop, een eerste benadering van wat de schilder voor de geest zweeft, een onderzoek naar mogelijkheden. Als zodanig kan zo'n schetsblad bij vergelijking met het definitieve doek inzicht verlenen in de opvattingen, de bedoelingen en het stijlgevoel van de schilder: wat gehandhaafd bleef kan in dezen even betekenisvol zijn als wat gewijzigd werd en de richting waarin de verandering verliep.

Dit neemt niet weg, dat zo'n tekening, al is het maar een krabbel, kwaliteiten kan hebben, die hem, ook los van het uiteindelijke werk beschouwd, uiterst belangrijk maken. Ontbreekt hier geacheveerdheid, er is ook niet het representatieve, het zich naar de openbaarheid wenden van het voltooide werk. We zien de kunstenaar bezig in zijn intimiteit, de aandacht gericht op de nog beeldloze conceptie, wachtend op het moment dat er een beeldgedachte ontstaat, die in enkele snelle lijnen wordt vastgehouden. Vandaar dan ook dikwijls het spontane van een dergelijke tekening, zijn open-zijn op velerlei mogelijkheden, z'n karakter van frisse jeugdigheid.

In bijzondere mate is dit het geval met de ontwerp-tekening, die Leonardo da Vinci (1452-1519) omstreeks 1481 maakte voor zijn schilderij „De Aanbidding der Koningen”. Nog niets is er van het geheimzinnig clair-obscur, dat in het schilderij de eenheid tussen figuratie en omgeving constitueert, nog zeer weinig van een volgestrekte geslotenheid der compositie. Er is in de tekening nog weinig organisch verband tussen de voorgrondgroep en de achtergrond, de functie van de trapvormige opbouw – de binnenkant van een stadsmuur met trappen en poorten(?) – wordt niet helemaal duidelijk, maar wat onmiddellijk opvalt, is de onbevangenheid waarmee aan een overgeleverd schilderkundig motief een geheel eigen karakter gegeven werd.

Daarmee is dan niet het feit bedoeld, dat de drie koningen en een der herders (rechts) als naaktfiguren zijn voorgesteld; het kan best in Leonardo's bedoeling gelegen hebben, een juist een nauwkeurig beeld van de lichaamshoudingen te verkrijgen, alvorens in een later werk de val van de kleding te bepalen. Maar wel is er in die voorgrondgroep een eenheid, die bewerkstelligd is door een dynamiek en een ritmische ordening, die een geheel nieuw element betekenen in de behandeling van een „Aanbidding”.

Van links-onder springt een driemaal herhaalde beweging (ruglijnen van de gebogen en knielende man, halslijn van het paard) naar de middenfiguur van Maria, in wier naar-rechts-gewend-zijn deze beweging naklinkt en tot rust komt. Van rechts dringen zich allerlei gestalten, knielend en buigend, op het Christuskind toe, doch zo als was er een weerstand te overwinnen, als was het naar hen toegekeerde kind een centrum van krachten tegen wier werking in men zich slechts moeizaam voortbeweegt. Men merke slechts op hoe veel gemakkelijker de behoedzaam naderbij tredende gebogen figuur links schijnt te naderen dan de eerbiedig de muts beroerende herder, rechts.

Behalve in het suggereren van psychische gegevenheden als behoedzaamheid, eerbied, verwondering, aanbidding – en met hoe weinig middelen is dat gedaan – ligt het geheim van deze tekening in het feit, dat bij alle eenvoud van de voorstelling in het Christuskind een sacrale aanwezigheid is voelbaar gemaakt, zonder dat de kunstenaar gebruik maakte van geijkte symbolen als nimbus en stralenkrans.

Er is nog iets, dat de aandacht vraagt. Tot de gebruikelijke entourage bij een „Aanbidding” be-

horen de os en de ezel. De laatste blijkt bij Leonardo door een paard vervangen, een paard echter, zo edel en zo volkomen in de handeling betrokken, dat het lijkt of een intelligentie, anders geaard dan die der mensen, aan de aanbidding deelneemt.

Blijft nog de figuratie van de achtergrond, minder open, minder ritmisch geordend en minder leesbaar dan die van de voorgrond. Het zal echter de aandachtige beschouwer wel opvallen dat hier aan de „Aanbidding” een heel wat knelender motief wordt meegegeven: men ziet een krijgsknecht, een ruiter, een gebogen man die iets draagt als een kruis, een rechter, gezeten op een verhevenheid. Niet onmogelijk dat Leonardo hier een moment uit de Kruisdraging verbeeld heeft, maar dan toch om andere dan theologische redenen.

Als geen ander wist hij dat Goed en Kwaad in de mens zelf besloten liggen, en als geen ander kende hij de mogelijkheden van het Kwaad. In een zijner dagboeken schreef hij over de ongebreidelde wreedheid der mensen: „Dan zal men schepselen op aarde zien, die elkaar voortdurend

bestrijden. Zij zullen geen grenzen kennen in hun boosheid. Zij zullen tot bevrediging van hun lusten dood en leed, kommer, angst en schrik onder alle levende wezens verbreiden . . . Er zal op de aarde en er onder, of in het water, niets overblijven, dat ze niet zullen vervolgen, opjagen of vernietigen, en ook niets dat ze niet van het ene land naar het andere zullen slepen.”

Ontstellende woorden, misschien nog het meest voor ons, die weten hoe waar ze zijn.

Voor Leonardo's visie waren beide kanten met elkaar verbonden: het levensvernietigende en het levensbehoudende, het schendende en het gewijde, het materialistische en het numineuze. Hij leefde in een tijd, die voor beide polen nog de symbolen had. In een tekening als deze bracht hij ze met elkaar in verband.

Moesten wij, voor onze tijd, volgens eenzelfde procédé te werk gaan, we zouden bemerken dat we één symbool tot onze beschikking hebben: dat van een reusachtige, alles vernietigende paddestoel. Dat hoort dan op de achtergrond van de tekening thuis. Voor de voorgrond echter hebben ze slechts wat goede wil en te weinig werkelijke eerbied.

P. C. J. Reyne

Leonardo da Vinci

MEDELIJDEN

door Orchan Hançerlioğlu

Receb zat rechtop in bed en keek neer op zijn vrouw, die naast hem lag te slapen als een zieke, die op het punt staat de laatste adem uit te blazen. Hij luisterde naar haar vermoeid ademen, onderbroken door diepe zuchten. Haar vereelde handen waren krampachtig tot vuisten samengebald. Het zweet, dat van haar voorhoofd afstroomde, loste het vuil op, dat aan het verweerde gezicht zat vastgekleefd en liep naar beneden naar haar door de zon verbrande nek, waar het samenvloeide in de holtten van haar schouders van waaruit het zich over haar lichaam verspreidde. Terwijl zij ademde rees haar boezem langzaam alsof deze van binnen uit naar voren werd geduwd. Haar zware en misvormde borsten, die leken op omgekeerde kopjes, schenen te strijden tegen het gewicht van de duisternis. Terwijl hij lange tijd naar zijn vrouw keek, gromde Receb: „Je zou blind moeten zijn om dit een vrouw te noemen!”

Ofschoon de nacht reeds ver gevorderd was, werd het niet koeler. Receb tastte in het duister naar zijn schoenen en trok ze aan. Gewoonte hielp hem zijn weg te vinden terwijl hij in het diepe donker liep. Hij verliet het huis en ging buiten op de grond liggen.

Het scheen alsof het dorp was weggesmolten onder de hete en zwarte nacht.

Om de tijd te doden, opende hij zijn houten tabaksdoos en rolde een sigaret. Hij voelde zich beklemd en niet op zijn gemak, iets dat kon worden vergeleken met de droefheid, die hij had ervaren op de dag, waarop hij de verkiezing van de dorpsoudste had verloren of met het verdriet, dat hem had overrompeld toen hij grondig was afgeranseld door de politie of met de pijn, die hij voelde toen hij slechts vijftig pond ontving voor een karrevracht meloenen, waarvoor maar een uur later vijf-en-zeventig pond was geboden. De laatste paar dagen was er in het geheel niets, maar dan ook absoluut niets gebeurd, wat hem toevallig van zijn stuk had gebracht. De bieten waren op tijd geplant en de gewonde poot van de os was genezen, de koe had gekalfd en de brigadier van politie had een spelletje kaart met hem gespeeld in het koffiehuis. Er was voor hem absoluut geen reden om ontevreden te zijn met zijn leven. Hij draaide rusteloos van zijn ene zijde op de andere op de koele grond. Na enige tijd gaf hij het piekeren op en viel in slaap.

Toen hij ontwaakte, stond de zon al hoog aan de hemel. Zijn vrouw en dochters waren reeds

lang afgedaald naar de akkers. Hij rekte zich lui uit, stond op en liep naar het stenen huisje, brak wat brood in een kop karnemelk, die hij bij de haard vond en stilde zijn honger. Zijn vrouw had het beddegoed opgevouwen en het in een hoek opgestapeld. Ze had ook vers deeg gemaakt en het vee te drinken gegeven. Hij had niets anders te doen dan naar het koffiehuis te gaan om te kaarten maar vandaag had hij er niet veel zin in. De bezorgdheid in zijn hart had bezit genomen van heel zijn lichaam. God, wat was dit? Géén regen, die hem altijd een onbehaaglijk gevoel gaf, maar niet zó... Wanneer de aarde het zaad niet teruggaf, dat was gezaaid, voelde Receb zich altijd onbehaaglijk, maar niet zó... Als de belastingontvanger op de deur klopte, voelde Receb zich ook niet op zijn gemak, maar niet zó...

„Laat ik maar naar de akker gaan,” dacht hij. „Dat zal misschien mijn stemming veranderen... en ik zal kunnen zien wat de vrouwen hebben gedaan.”

De goede regens waren reeds lang opgehouden... nu verzengde een brandende hitte de aarde. Een zware geur verspreidde zich van de mesthopen op de erven bij de woningen. Het dorp lag onder de zon als een lichaam in trance, geluidloos en bewegingsloos.

Toen hij de laatste huizen van het dorp voorbij was, hield Receb even stil. Hij veegde met zijn zakdoek het zweet van zijn gezicht, terwijl hij mompelde: „Als de hel zó heet is, moet men wel een weg naar de hemel zien te vinden.” Knipogend in het zonlicht, staarde hij naar de vlakke vóór hem. De bietenvelden waren vol met vrouwen, die er in hun grote purperen broeken uitzagen als reusachtige rodekolen. Zijn ogen deden pijn van het zweet, dat van zijn voorhoofd druppelde. De velden, die hij door zijn oogharen zag, schenen ver weg te liggen, vervagend als een droom. Op de akkers heerste van het ene tot het andere eind een koortsachtige activiteit. De schoffels gingen zonder ophouden op en neer, de aarde, gebakken en gebarsten door de zon, viel in stukken uit elkaar, de wortels van de bieten ademden met diepe teugen de frisse lucht in.

Met een laatste krachtsinspanning bereikte Receb zijn vrouw en stond voor haar.

„Ben je er nu half doorheen?” vroeg hij.

Terwijl zij haar hoofd boog naar de grond, die besprenkeld was met haar zweet, fluisterde zij op een wijze alsof zij kreunde:

„Er is nog acht hectaren te doen.”

„Wat heb je dan al die tien dagen gedaan?”

De vrouw ging door met haar werk zonder te antwoorden.

Receb, met de eigendunk van iemand, die als man is geschapen, riep ruw uit: „Ik spreek tegen je, vrouw, vervloekt... Ben je doof?”

De vrouw hief langzaam haar hoofd op... en keek naar haar man zonder een woord te uiten. Zij hijgde als een stervend dier. Haar ogen, ontstoken door zweet en stof, waren zo donker als een nacht met een bewolkte hemel. Op haar gelaat zag men al de ellende van de mensheid weerspiegeld... de hele vernedering van het leven trilde er op.

Receb voelde zich plotseling verward en geschokt. Nu eindelijk wist hij de reden voor de bezorgdheid, die zijn hart bewogen had: Hij had medelijden met zijn vrouw.

De volgende avond keerde Receb terug van de markt met twee scheepslantaarns in zijn hand en zei tot zijn vrouw: „Neem deze lantaarns. Het is te heet overdag, je wordt te moe. Je kunt van nu af 's nachts gaan werken...”

(Dit korte verhaal werd gekozen en vertaald uit een verzameling Turkse proza en poëzie, verschenen in „The Literary Review” (Winter 1960-1961), een uitgave van de Fairleigh Dickinson University, Teaneck, New Jersey (USA). De schrijver Orchan Hançerlioğlu werd geboren in 1916, publiceerde vijf romans en een boek met korte verhalen. Hij is directeur van een afdeling van de Turkse Elektriciteitsmaatschappij.)

P. Krug

Wéér een stapje vooruit

Op de lange weg naar erkenning van het Humanistisch Verbond door andersdenkenden is in de maand november weer een stap vooruit gezet. Het betreft de geestelijke verzorging van kinderen in z.g. Rijksinrichtingen of anders gezegd kinderruizen die door het Rijk worden bestuurd.

Bij het parlement was al in 1955 een ontwerp ingediend voor een nieuwe Kinderbeginselenwet. De geldende wet dateerde van 12 februari 1901 en het spreekt vanzelf dat daaraan zo langzamerhand het nodige veranderd moest worden. De opvattingen over de opvoeding van kinderen zijn in de loop van deze eeuw, en vooral na de laatste oorlog, grondig veranderd. Die veranderingen dienden ook in de wet die de principes van de justitiële kinderbescherming regelt, tot uiting te komen.

Onder justitiële kinderbescherming verstaat men de zorg voor kinderen die op de een of andere manier met de rechter in aanraking zijn gekomen. Dat kunnen dus kinderen zijn die een strafbaar feit hebben gepleegd en op die wijze door hun eigen gedrag met de rechter in aanraking komen (al spelen ook bij kinderdelicten milieufactoren dikwijls een belangrijke rol). Maar het gaat ook om kinderen wier ouders niet voor hen konden of wilden zorgen en die dus op een andere wijze bij hun opvoeding geholpen moesten worden. De hulp kan gegeven zijn doordat de rechter de kinderen onder voogdij van een vereniging plaatste, maar ook doordat de rechter een gezinsvoogd benoemde die in beginsel samen met de ouders de opvoeding van de kinderen begeleidt, hetgeen in beide categorieën van zorg gepaard kan gaan met een plaatsing van het kind in een kinderruizen.

Kinderbeginselenwet

Laat ons terugkeren tot de Kinderbeginselenwet. Naast enkele principiële punten die de verdeling tussen de particuliere verenigingen en de Rijksoverheid raken op dit gebied, wordt hoofdzakelijk geregeld hoe kinderen in de Rijksinrichtingen worden behandeld. Men denke hierbij dus aan tuchtcholen, rijksopvoedingsinrichtingen en rijksobservatiehuizen. In de oude wet staat dat de kinderen daar deelnemen aan de te hunnen behoefte te houden „godsdienstoefeningen”, wat wij dus kerkdiensten zouden noemen. Slechts wanneer uitdrukkelijke vrijstelling hiervan verleend was, kon het kind van de kerkdienst wegblijven, maar het krijgen van de vrijstelling bleek in de praktijk bijzonder moeilijk.

Het voor ons humanisten nu langzamerhand overbekende confessionele idee van: „baat het niet, het schaadt niet” zal daar wel weer niet vreemd aan geweest zijn.

Het nieuwe wetsontwerp was op dit punt nu in zoverre nieuw dat de kinderen in de gelegenheid gesteld zouden worden persoonlijk contact te onderhouden met geestelijke verzorgers. Maar de groep als geheel ging nog steeds naar de kerk, tenzij in een enkel geval uitdrukkelijke vrijstelling was verleend.

Amendement-Daams

De stap vooruit nu is in de Tweede Kamer gezet, waar het z.g. amendement Daams werd aange-

nomen. Enkele socialist en enkele leden van de V.V.D. onder aanvoering van de katholieke(!) socialist Daams stelden nl. voor, dat de wet ervan zou uitgaan dat alleen kinderen die tot een bepaald kerkgenootschap behoren, de kerkdiensten zouden bijwonen en dat voor andere kinderen bezinningsbijeenkomsten „van genootschappen op geestelijke grondslag” onder leiding van geestelijke verzorgers georganiseerd zouden worden.

Stijlmijmerij

„December? Mooie maand, eerst krijg je Sinterklaas, dan krijg je Kerstmis, dan krijg je de griep en tot slot krijg je Oudejaarsavond.” Aldus Wim Kan in een van zijn onvergetelijke oudejaarsavonduitzendingen.

Mooie maand? Ja, in tal van opzichten. 't Is de maand van de sneeuw, van de knappende houtvuren en van de huiselijke gezelligheid. Maar het is tevens de maand van het verenigingsleven. Wat al mogelijkheden bieden die laatste eenendertig dagen van het jaar. Het winterprogramma stroomt op volle kracht, de natuur en het buitenleven onttrekken in het koude seizoen veel minder mensen aan het werk dan in de zomer het geval is en dan al die feesten!

Eerst krijg je dus Sinterklaas. De heilige van de middenstand, volgens Wim Kan. Maar is hij niet eerder de heilige van iedereen, van de katholieke, van de protestant, van de jood en van de humanist? In welk vakje we ook zitten, we gluren allemaal vol eerbied over de rand van ons hokje naar de waardige verschijning van de man, die het onrecht tegenging en die wist wat geven was. Vooral dat laatste pakt ons en op de vijfde december wordt het ons klaar wat Greshoff zo mooi onder woorden heeft gebracht: „Dit is van het absurde leven / De zin en schoonheid: geven, geven!” Nee, voor Sinterklaas behoef ik geen pleidooi te leveren, die is zo ruim van opvattingen, dat-ie zelfs het huisje van de humanist niet stilletjes voorbij zal rijden.

Dan krijg je Kerstmis. Nu wordt het moeilijker, want hier hebben we met een echt „heilig” feest te maken. Er zijn buitenkerkelijken, die smachtende blikken werpen naar de voor-christelijke zonnewende- en mid-wintervieringen, die de voorlopers moeten zijn geweest van het kerstfeest. Die zouden namelijk meer in onze humanistische lijn liggen. Wel een beetje naïef gedacht, want zijn dat ook geen heilige evenementen geweest compleet met offervuren, rituele dansen, gebeden en (zonne)godsdienstoefeningen? Nee, als je het ene niet wil, moet je ook het andere verwerpen. Of zouden we misschien van beide wat kunnen gebruiken? We kopen toch ook een „sparretje” en tuigen het op? We steken toch ook zonder gewetensbezwaren kaarsjes aan en versieren het huis met hulst en maretakken? En worden ook niet wij gegrepen bij het luisteren naar het Weihnachtsoratorium van Bach, het Kerstconcert van Corelli of alleen maar naar een eenvoudige kerstliedje? En hoeveel keren hebben we Vondels Rey van Klaarissen: „O Kerstnacht,

Het amendement haalde door toevallige omstandigheden (afwezigheid van nog al wat confessionele Kamerleden) net de meerderheid.

Men heeft zich toen in de zomermaanden van dit jaar afgevraagd hoe de Eerste Kamer zou staan tegenover het aldus veranderde wetsontwerp. De samenstelling van deze Kamer is nl. anders dan die van de Tweede. Er werd zelfs al gefluisterd dat de Eerste Kamer het gehele ontwerp zou willen laten vallen, alleen vanwege het verruimde godsdienstoefeningartikel. Het is echter typerend voor het in de laatste jaren gegroeide wederzijdse begrip dat dit niet is gebeurd. Het ontwerp, amendement Daams en al, werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen. Het is belangrijk dat in de toekomst bezinningsbijeenkomsten kunnen worden gehouden voor de kinderen in Rijksinrichtingen, die hiervoor voelen. Het is eigenlijk nog belangrijker dat de in ruime meerderheid confessionele Eerste Kamer dergelijke bijeenkomsten mogelijk heeft gemaakt door het wetsontwerp aan te nemen. Een verdere stap op de weg naar wederzijds respect en verdraagzaamheid? Wij willen het graag hopen! M. G. Rood

schooner dan de daegen” gehoord of stil voor onszelf gelezen? En hoe vaak hebben we niet ontroerd staan kijken naar „De geboorte”, geschilderd of geëist door onze grootste kunstenaars? En — om deze verzameling „kerstversieringen” te completeren — wie van ons is niet getroffen bij het lezen van Selma Lagerlöfs onsterflijke kerstverhalen?

Zegt u nu niet, dat u al deze zaken alleen maar beschouwt en waardeert als kunstwerken, want dan miskent u de maker, die immers niet afbeelde, maar zijn innerlijk beleven op zijn eigen wijze gestalte gaf. Maar bovendien miskennen wij onszelf, en dat is erger. Want willens en wetens sluiten wij ons daardoor van de anderen af, trekken we ons op ons eigen standje terug, worden we orthodox!

Als we onze vooroordelen eens zouden kunnen overwinnen, als we eens wat meer oog en oor konden hebben voor het goede, het ware en het schone bij de „anderen”, als we eens over de drempel zouden kunnen heenstappen. Wat zou het leven dan veel rijker kunnen zijn!

Ja, en dan krijg je de griep. Mag ik er in dit verband nog even aan herinneren dat we ook aan ziekenbezoek doen? Juist in de donkere decembermaand hebben de zieken zo'n grote behoefte aan wat menselijk contact. Niet de griep-patiënten, hoor, die zijn met een week wel weer op de been, maar de langdurige zieken, die soms het gevoel krijgen vergeten te worden.

En tot slot krijg je oudejaar. Gelukkig ook een feest waar geen humanist bezwaar tegen kan maken. De jaarwisselingsbijeenkomst begint al in verscheidene gemeenschappen een vast punt in het winterprogramma te worden. Een blik achteruit, geworpen door een spreker of in de vorm van een revue op de planken gebracht, koffie met oliebolletjes, muziek, zang, voordracht, cabaret, een woord voor het nieuwe jaar, een forum, allemaal punten die wij reeds op de programma's voor de oudejaarsviering hebben zien staan. Nee, voor dit feest ben ik niet bang, dat zal op den duur wel zijn vaste plaats krijgen in het verbandleven.

Zo, dat was december. Mooie maand, mensen, maak er wat van! En als het kan probeer er iets van een humanistische stijl in te brengen. Dat wil zeggen dat we er allemaal bij betrokken worden, ook de zieken, de bejaarden, de kinderen, dat we allemaal wat doen, dat we allemaal wat geven, geven...

Styliet

Humanistisch Wereldcongres Oslo 1962

Na de tweede wereldoorlog voelden velen de behoefte zich te bezinnen op de werkelijke waarden in het menselijk leven. Dit leidde niet alleen tot een opleving van het traditionele geloof, maar ook kwamen nieuwe humanistische – dat wil zeggen zuiver menselijke – impulsen naar voren. Deze impulsen kwamen niet in de eerste plaats voort uit een individuele gevoelsbehoefte, maar waren veeleer een antwoord op de uitdaging van onze tijd. De oude levensvormen hebben voor velen geen overtuigingskracht meer; zij geven geen aansluiting op de situatie van de moderne wereld. Het gaat er om, een nieuwe wijze van leven en denken te vinden, die beantwoordt aan de nieuwe levenssituatie.

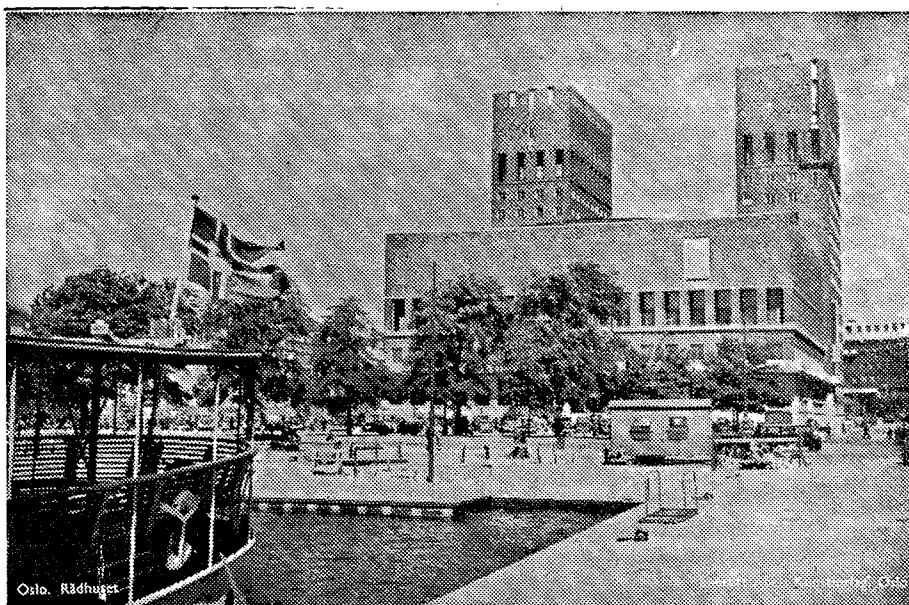
Wat zal dan echter het leidende principe zijn bij deze nieuwe vormgeving? Waar moet men de toetssteen zoeken, die men niet kan missen? Voor velen in de moderne wereld is er geen andere mogelijkheid dan die, welke in de sfeer van het menselijke ligt. Dat betekent echter niet noodzakelijkerwijze in de sfeer van de willekeur, want in de een of andere vorm laat zich de wet der menselijkheid ontdekken, die weliswaar niet inhoudt dat de mensen goed zijn, maar wel dat er menselijke mogelijkheden zijn tot oplossing van menselijke problemen en tot vormgeving van een menswaardige samenleving.

Daarom zijn in verschillende landen humanistische bewegingen opgericht om aan de behoeften van vrijdenkende mensen tegemoet te komen. Deze bewegingen verenigden in 1952 hun krachten met gelijkgezinde oudere organisaties tijdens een congres in Amsterdam. Erepresident daarvan was Julian Huxley, de bekende Engelse bioloog. Daar werd de Internationale Humanistische en Ethische Unie opgericht en de zogenaamde Amsterdamse Verklaring samengesteld.

Het tweede congres vond in 1957 in Londen plaats. Wederom was een Engelsman, lord Boyd Orr, erepresident. Uit 22 landen kwamen daar vele honderden afgevaardigden en leden tezamen. Het congres bewees de eenheid en het vertrouwen van de beweging na vijf jaar van voortdurende groei. De verdere groei had tot resultaat, dat nu reeds 22 organisaties en groepen in verschillende delen van de wereld in de internationale unie verenigd zijn. Daarvan is het Nederlandse Humanistische Verbond zeker niet de onbeduidendste. Overigens werd de IHEU door de Unesco erkend als Particuliere Organisatie met Raadgevende stem.

Men kan natuurlijk twisten over de betekenis van de IHEU. Naar internationale maatstaven is haar ledental betrekkelijk gering, hoewel zij mannen als Muller, Fromm, Dreiburs, Cuypers, Tarluende e.a. in haar gelederen telt. Maar haar werkelijke betekenis berust niet in de eerste plaats op haar ledental. Die betekenis is dat zij vorm geeft aan het internationale humanisme als een antwoord op de behoeften van de moderne mens aan een richtsnoer in de verwarring, ontstaan door de enorme veranderingen, die zich in het menselijk leven hebben voltrokken. Dat is ook de grote vraag waarmee de jonge ontwakende volken tot ons komen. In de ineenstorting van hun traditionele wereld trachten de besten onder hen te ontkomen aan de keuze tussen totalitaire systemen en chaotische eigengereidheid. Hier kan het humanisme als levensovertuiging een richting aangeven voor de oplossing van de praktische vragen van het dagelijkse leven.

Het zal duidelijk zijn dat men in dit verband niet moet denken aan de studie van de klassieke oudheid, hoe belangrijk ook voor de culturele vorming. Reeds het humanisme van de renaissance was veel meer dan dat en wezenlijk iets

anders dan een herleeft belangstelling voor de klassieke talen en motieven. Zo veel te meer is dit in onze tijd het geval. Het is nu zaak de humanistische idee van het menselijke in zijn vele verschijningsvormen, doch in het bijzonder in zijn drang naar een menswaardig bestaan uit de onstoffelijke sfeer van dichters en denkers te halen – die wij overigens niet missen kunnen – en haar in de wereld te plaatsen als een levensovertuiging voor gewone mensen in het gewone leven. En ook als een richtsnoer in het maatschappelijke en politieke bestaan.

Dit is dan ook de gedachte die de grondslag vormt voor het aanstaande congres. Het derde congres van de IHEU wordt volgend jaar van 2 tot 7 augustus in Oslo gehouden. Het Humanistisch-Ethische Verbond in Noorwegen zal gastheer zijn en de zittingen vinden plaats in het universiteitsgebouw. Uiteraard zal daarbij geen sprake zijn van alleen zuiver theoretische discussies. Onder het verzamelhoofd „Op zoek naar doeleinden op langere termijn voor het ethisch humanisme” zullen twee onderwerpen in behandeling komen, te weten: „Naar de volwassen persoonlijkheid” en „Naar vrijheid in een georganiseerde samenleving”.

Wij zullen ons daarbij onder meer bezig hebben te houden met de volgende vragen:

Wanneer een humanistische beweging er niet alleen is om over leven en wereld na te denken en het humanisme te verdedigen, dan rijst de vraag, hoe kan de beweging tot volwassenheid in een „onvolwassen wereld” bijdragen? Wat is nodig voor het vervullen van deze taak met betrekking tot de inhoud van de idee, de organisatievorm en het karakter van haar werkzaamheid?

En: In hoeverre en waardoor wordt de humanistische idee van de vrije persoonlijkheid in een pluralistische, geschakeerde maatschappij bedreigd door een groots opgezette sociale organisatie, door techniek en controle, zowel in de democratieën als onder totalitaire regeringsvormen? Kan deze gedachte een vruchtbare mogelijkheid bieden voor de moeilijke samenbinding van individualisme en collectivisme?

Op dit derde congres zullen wij vanuit de huidige situatie van persoonlijke verwarring en wereldconflicten in de toekomst blikken naar die doeleinden op lange termijn, die wij als humanisten ons gesteld hebben: de volwassen persoonlijkheid en de vrijheid in een georganiseerde samenleving.

De Internationale Humanistische en Ethische Unie vertegenwoordigt meer mensen in de moderne wereld dan alleen de leden van de bij haar aangesloten verenigingen, wanneer zij de wezenlijke en onvermijdelijke verbondenheid der mensen verkondigt en naar middelen zoekt om dit geloof tot uitdrukking te brengen. Met dit doel voor ogen hoopt zij allen te verenigen, die op grond van hun overtuiging buiten de gemeenschap van de traditionele godsdiensten staan en niettemin naar een zinvol leven verlangen, zonder daarbij echter de vrijheid van andere overtuigingen afbreuk te willen doen. De IHEU biedt hun deze doelstelling aan, gesteerd door de kracht van de saamhorigheid en beziel door de idee van een gezamenlijke toewijding.

Wanneer onze generatie zich enerzijds gesteld ziet tegenover enorme gevaren en daarbij de last draagt van een ongekennde verantwoordelijkheid, beschikt zij anderzijds over onvergelijklijk betere hulpmiddelen, niet alleen in materiële, maar ook in morele zin. De leden van de IHEU zijn zich bewust dat ongehoorde inspanning noodzakelijk is om op deze gevaren, verantwoordelijkheden en mogelijkheden een passend antwoord te vinden en daarom roepen zij allen, die haar beginselen en idealen delen, op om hun streven te ondersteunen.

J. P. van Praag

Bijzonderheden over de organisatie

Over het congres, dat van 2 tot 7 augustus 1962 te Oslo gehouden zal worden, kunnen wij nu de volgende bijzonderheden bekend maken.

Aanmeldingen

Binnen enkele weken zal in groten getale een folder over de gehele wereld verspreid worden, waaraan een voorlopig aanmeldingsformulier zal worden toegevoegd. Een groot deel van dit drukwerk zal worden gezonden aan de aangesloten organisaties ter distributie onder leden en verdere belangstellenden. Aanmeldingen en correspondentie te dezer zake uitsluitend te richten aan IHEU-secretariaat, Oudegracht 152, Utrecht.

In en Om

het Humanistisch Verbond

Mededelingen voor de leden / no. 8

Even terugkijken

Het Verbond is nog te jong om veel tijd te besteden aan bespiegelingen over „hoe het vroeger was”. Voor wie er dagelijks mee te maken heeft en dat zijn dan bestuurders en enkele functionarissen verandert er niet zo veel. Men doet wat men vindt dat er gedaan moet worden, af en toe waagt men zich eens aan iets nieuws en als het slaagt is het al gauw gewoon en denkt niemand meer er aan, dat het er vroeger niet is geweest. En als het mislukt vergeten we het meestal, of bergen de verkregen ervaringen ergens diep weg, zonder dat we er zelf erg in hebben. Te zijner tijd duikt het dan wel weer op en doen we ons voordeel ermee.

Wie lid is en van het Verbond niet veel meer merkt, dan dat hij wel eens een krantje in zijn bus krijgt of een enkele keer naar een bijeenkomst gaat, ziet helemaal weinig veranderen. Als hij een scherpe opmerker is en een goed krantenlezer, zal hij wellicht constateren, dat er in de pers de laatste tijd heel wat meer over het Verbond geschreven wordt dan enkele jaren geleden. Het zal hem misschien opvallen, dat de naam „Humanistisch Verbond” voor velen geen onbekende klank meer heeft, en als het zo in een gesprek eens te pas komt ontdekken, dat er nog al wat mensen zijn die b.v. naar de radio op zondagmorgen luisteren.

We voelen er geen enkele behoefte aan, nu eens breed te gaan uitmeten, wat er in die bijna zestien jaar, dat het Verbond bestaat, wel allemaal is gewijzigd. Er gebeurt zoveel, in ons gezin, om ons heen, in de wereld, dat daarbij de toenemende invloed van het georganiseerde humanisme niet iets is, waaraan onze leden de hele dag denken. Het is al mooi, als ze eens de moeite nemen naar iemand te gaan luisteren, die ze dat, al of niet met duidelijke feiten, aantoont.

Hoewel we er in dit blaadje naar streven alles te vermelden, wat er in en om het H.V. plaats vindt, welke plannen er zijn en wat daarvan is verwezenlijkt, zal het slechts weinig lezers interesseren, wat daaraan is voorafgegaan. Dat is ook niet nodig, de mensen die het hebben uitgedacht zijn al blij als er nota van wordt genomen en hier en daar iemand gevonden wordt, die aan de uitvoering van die plannen wil meewerken.

Toch zijn er wel van die momenten, dat we even ophouden met ploeteren, onze rug strekken, en om ons heen kijken naar wat we gewrocht hebben. Dat is bij geestelijke zaken altijd een moeilijk geval, je kunt er niet veel van zien, je kunt hoogstens met wat cijfers komen aandraagen of met opgedane ervaringen en indrukken. Maar dat neemt niet weg, dat je kunt wijzen op dingen of instellingen, die er eerst niet waren en nu wel, op mensen die met iets bezig zijn, wat ze vroeger niet deden en daar plezier in hebben gekregen of omdat ze inzien dat het nodig is.

We hebben in februari van dit jaar ons vijftienjarig bestaan herdacht. Niet groots, maar meer in eigen kring, op 8 plaatsen, waar dan toch maar zo'n 4000 leden bij geweest zijn. Er was een extra-nummer van ons blad Mens en Wereld, en daarin is nog eens uitvoerig uit de doeken gedaan, wat er in die 15 jaar allemaal is gedaan en veranderd. Veranderd ook in de

erkenning en waardering. Dat in die krant ook enkele christenen hun visie op het Verbond hebben gegeven, is al een feit van uitzonderlijke betekenis.

Op ons congres in april heeft voorzitter Van Praag nog eens duidelijk onze huidige situatie beschreven. Hij heeft dat gedaan op de van hem bekende manier, zonder pathos, zonder overdrijving, maar ook zonder onderschatting, nuchter, doch ook met een visie op de toekomst. Onze eigenlijke taak moet nog beginnen, we hebben door het Verbond de handen gekregen om die te verrichten. Maar bij alle vermindering van overschatting kan toch worden geconstateerd, dat er in die achter ons liggende jaren iets is opgebouwd, dat in het leven van duizenden in en buiten het H.V. wat heeft veranderd, er richting aan heeft gegeven. Als we alleen maar denken aan het steeds omvangrijker wordende apparaat van de geestelijke verzorging, zal niemand daarvan de invloed kunnen ontkennen.

De oprichting van de correspondentiekring voor huwelijkscontacten is daarbij een nieuw gebied, waarvan op dit ogenblik nog niet kan worden gezegd of de resultaten aan de verwachtingen zullen beantwoorden. Maar dat er behoefte aan bestaat, is nu al geen vraag meer, al brengt de aard van dit werk mee, dat men er naar buiten weinig van zal merken. Wat hier echter aan voorbereiding en uitvoering vastzit, daarvan weten alleen de direct betrokkenen, die dit karwei naast hun andere werkzaamheden er bij hebben moeten nemen.

Het zou wel aardig zijn een heel lijstje te publiceren van allerlei gebeurtenissen en activiteiten, die in het afgelopen jaar hebben plaatsgevonden of waarvoor plannen zijn ontwikkeld. Maar dat behoort in het jaarverslag thuis en t.z.t. zullen we daarvan wel een overzicht geven. Er zijn echter twee dingen, die we nog even willen memoreren omdat ze naar onze mening voor de verdere groei van ons werk van meer dan gewone betekenis zijn. Dat is in eerste plaats de verheugende ontwikkeling van de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, die dit jaar met zeer goede resultaten uit de bus komt. Zoals u weet, worden de op deze wijze verkregen middelen uitsluitend gebruikt voor de kosten van de geestelijke verzorging. Maar dit zijn geen vaste kosten, integendeel. Dat heeft weinig te maken met stijging van lonen etc. want het allergrootste deel van het werk wordt door vrijwilligers in hun vrije tijd gedaan. Al werkende komt men echter tot de ontdekking dat er nog een enorm terrein braak ligt en dat bovendien de snelle veranderingen op sociaal en geestelijk gebied voortdurend aandacht eisen. Het zou b.v. dringend noodzakelijk zijn, dat er een beroepskracht werd aangesteld voor de nieuwe woongebieden in IJ- en Maasmond, zoals de kerken dat doen. Maar daarvoor moeten we eerst de middelen hebben.

Een tweede zaak van meer dan gewone betekenis vinden we de oprichting van de groep der sympathisanten. In de kringen van het hoofdstuur heeft al jarenlang de gedachte geleefd, dat er een vorm gevonden zou moeten worden mensen die menen dat ze humanist zijn en ook wel

De jaarwisseling stelt het Centraal Bureau steeds voor het probleem om de binnengekomen betalingen snel en goed te verwerken. U kunt ons daarbij helpen door onderstaande punten in acht te nemen:

1. Uw contributie over 1962 op tijd te voldoen. Indien u lid bent van een gemeenschap, dan dient u te betalen aan de penningmeester van uw gemeenschap. Als algemeen lid dient u uw contributie te voldoen op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond - Utrecht.
2. Dit geldt evenzeer voor de abonnementsgelden 1962, die wij gaarne, ter vermindering van incassokosten, zo spoedig mogelijk ontvangen. Voor Mens en Wereld maakt u gebruik van postrekening 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond - Utrecht. Abonnementsgeld f 5,- per jaar voor leden van het Verbond, die tevens lid van een van onze gemeenschappen zijn. Algemene leden ontvangen Mens en Wereld gratis. Voor Het Woord van de Week is het abonnementsgeld f 4,- per jaar. Uw jaarlijkse bijdrage voor de Luisterkring is daarin begrepen. Niet-leden van de Luisterkring betalen eveneens f 4,- abonnementsgeld. Giro 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring - Utrecht.
3. Wilt u op het girostrookje duidelijk aangeven waarvoor de betaling is bedoeld, dus M. en W. 1962 - of W.v.d.W. 1962 - of contr. 1962 - enz. en bij gebruikmaking van stortingsformulieren uw naam, voorletters en adres duidelijk vermelden?
4. Indien u voor het W.v.d.W. een bewaarpapje wenst te ontvangen, dan zien wij uw bestelling graag vroegtijdig tegemoet. Dit bij voorkeur niet per brief, doch door bestelling per giro (f 1,95). Voor uw medewerking bij voorbaat hartelijk dank.

Centraal Bureau

belangstelling en sympathie voor het Verbond hebben, in de gelegenheid te stellen, dat op de een of andere manier te laten blijken. Er bestaat, ondanks het maximum aan voorlichting, welke we onder de huidige omstandigheden kunnen opbrengen, toch nog veel onkunde over onze bedoelingen, over onze organisatie, over onze werkwijze. De goede hoop bestaat, dat, door iemand uit te nodigen sympathisant te worden, en daardoor een, zij het dan voorlopig vrij losse, binding tot stand te brengen, die onbekendheid minder zal worden en misverstanden uit de weg geruimd. En de reacties die na de start van deze actie zijn ontvangen doen vermoeden, dat we hiermee een goede greep hebben gedaan.

We zouden deze beschouwing dienen te besluiten met een beroep op alle leden om, voorzover ze dat nog niet doen, mee te helpen om onze plannen te verwezenlijken en een stuk van het werk voor hun rekening te nemen. We doen dat niet, omdat we niet geloven in het nut van dergelijke vage oproepen. Liever willen we aanhalen wat een lid in één van onze gemeenschapsblaadjes schreef: „ik wil best wat doen, maar dan moet het me gevraagd worden en me precies verteld wat ik moet doen”. Dat is dan de taak van onze bestuurders, want die weten wat er moet gebeuren. Maar om toch nog een kleine aanwijzing te geven, als u de twee kaarten voor het sympathisantschap nog niet hebt doorgezonden, doe het dan nog voor het jaar om is.

Prettige feestdagen en het allerbeste voor het nieuwe jaar!

Th. P.

Waarom leden bedanken

Enkele maanden geleden is er onder hen, die in 1959 voor het lidmaatschap van het Verbond hebben bedankt, een enquête gehouden, om eens te weten te komen, wat hiervan de redenen zijn geweest. Hoewel slechts een deel van deze mensen de hen toegezonden vragenlijst heeft ingevuld en teruggezonden, en aan de antwoorden dus geen algemene geldigheid kan worden toegekend, zijn er toch wel enkele conclusies uit te trekken.

Opmerkelijk is b.v. de beantwoording van de vraag geweest, hoe of men lid is geworden. Bij de meerderheid bleek dit te zijn door beïnvloeding van familie en vrienden, door het luisteren naar de radio en door het lezen van lectuur. Interessant is ook het antwoord op de vraag, waarom men lid is geworden. Het grootste deel noemde hierbij behoefte aan contact, een iets kleiner deel om zijn kennis van het humanisme te vergroten, terwijl een bijna evengroot percentage van mening was, dat humanisten georganiseerd behoorden te zijn. De steun aan het praktische werk en de strijd tegen de discriminatie was ook van belang.

Behoeft aan contact stond aan de top en het is dus begrijpelijk, dat waar dit onvoldoende verwerkelijkt werd, men dit een reden acht om te bedanken. Zeker bij de helft was dit dan ook het geval, men was teleurgesteld, omdat er te weinig

aandacht in de gemeenschappen aan de leden werd besteed. Slechts een gering deel bedankte om financiële redenen, in tegenstelling tot de nog al eens verkondigde mening hierover.

Wat opvalt is ook het feit, dat velen best wat voor het Verbond hadden willen doen, maar dat het hen nooit is gevraagd. Zij, die om meer principiële redenen het H.V. weer hebben verlaten, geven daarvoor de meest uiteenlopende motieven op. Voor sommigen is het té rationeel, voor anderen té religieus, enkelen vonden het té anti-kerkelijk, maar daartegenover een ongeveer gelijk aantal té weinig anti-kerkelijk.

In de eerste plaats zijn deze gegevens natuurlijk van belang voor het kader, het hoofdbestuur en de gemeenschapsbesturen. Van hen moet het streven uitgaan, meer aandacht aan de leden persoonlijk te besteden, of ze in staat te stellen ook eens iets te doen. Maar aan de andere kant zou het misschien geen kwaad kunnen, als velen, die zich nu min of meer teleurgesteld voelen in hun verwachtingen, ook zelf eens de eerste stap deden en niet bleven wachten, tot een bestuurder, die ook maar een mens is met één lichaam en beperkte vrije tijd, op komt dagen. Hoe meer leden actief meedoen, des te gemakkelijker zal het zijn, om het Verbond te laten groeien en te werken.

Het hoofdbestuur besprak ...

in zijn vergadering van 28 oktober allereerst de ingekomen mededelingen, waarbij de stand van het ledental aanleiding gaf tot uitvoerige beschouwingen. Besloten werd, de topraadslieden Pols en Schonk in het vervolg uit te nodigen de H.B.-vergaderingen bij te wonen. Verslag werd uitgebracht van de eerste regionale conferentie met vertegenwoordigers van gemeenschappen uit de gewesten Drente, Friesland en Groningen. Hoewel de deelname groter had kunnen zijn, waren de besprekingen zeer geslaagd en zullen zij ongetwijfeld een verhoogde activiteit tot gevolg hebben.

Inzake de affaire-Preston Cobb kon worden medegedeeld, dat onze 'zusterorganisatie, de American Ethical Union, antwoord had gezonden op de beide brieven, die van wege het Verbond waren verstuurd. Uit dit antwoord bleek, dat deze kwestie niet alleen de volle aandacht had, maar werd ook een opsomming gegeven van de activiteiten van de zijde van de A.E.U.

Een verslag van werkzaamheden van de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden werd voor kennisgeving aangenomen, nadat de voorzitter geconstateerd had, dat de plannen zich zeer moeizaam ontwikkelen. De oorzaak hiervan is veelal te vinden bij wanbegrip t.a.v. deze taak bij de besturen van de gemeenschappen en bij die van de plaatselijke afdelingen van Humanitas. De aanstelling van een bezoldigd directeur van deze stichting is een zaak van uiterste urgentie.

Het hoofdbestuur hechtte zijn goedkeuring aan de benoeming tot plaatselijk geestelijk raadsman van de heer J. Singer te Wijdenes voor de ge-

meenschap Hoorn. Vervolgens vond een uitvoerige bespreking plaats van een verslag, waarin de resultaten verwerkt waren van een enquête onder hen, die in 1959 voor het lidmaatschap van het Verbond bedankt hebben. De conclusies van dit onderzoek wijzen erop, dat het vooral het gebrek aan contact is, dat vele mensen teleurstelt.

In zijn vergadering van 25 november besteedde het H.B. veel aandacht aan de notulen van de gehouden bijeenkomst met de Raad van Advies op 27 oktober. Uit de daar plaats gevonden discussies is wel gebleken, dat het aantrekken van intellectuelen tot het Verbond geen eenvoudige zaak is. In tegenstelling tot de bewering, dat verhoudingsgewijze er meer academici lid zijn dan „gewone” mensen, blijkt dit in de praktijk niet het geval te zijn.

Nadat besloten was goedkeuring te verlenen aan de benoeming van de heer S. S. A. Samama tot plaatselijk geestelijk raadsman te Laren, besprak het H.B. het ontwerp voor de Nieuwjaarsbrief, welke bespreking aanleiding gaf tot uitvoerige beschouwingen over de huidige wereldsituatie en de invloed van het humanisme. In deze beschouwingen werd ook het derde congres van de Internationale betrokken, dat begin augustus 1962 zal plaats vinden. De eerste openbare aankondiging van dit congres bevond zich bij de stukken.

De voorzitter kon verder mededelen, dat de eerste aanmeldingen van sympathisanten al waren ontvangen, hoewel pas enkele dagen daarvoor met de actie begonnen was. Dit geeft hoop voor de toekomst.

Humanistische Stichting Socrates

In een circulaire aan de contribuanten van deze Stichting wordt medegedeeld, dat met ingang van 1 januari 1962 de bijdrage van f 2,50 per jaar verhoogd is tot f 4,-. Als men nu weet, dat die bijdrage nooit is verhoogd, ondanks de kostenstijging en dat contribuanten allerlei voordelen genieten, zoals zeer belangrijke reducties op de deelnemersprijs aan de landdagen en op de abonnementsprijs van het tijdschrift Reken-schap, lijkt ons die verhoging volledig verantwoord.

Men wordt verzocht er bij de eerstvolgende giro-overschrijving op gironummer 58.22.93 ten name van de Humanistische Stichting „Socrates” te Utrecht rekening mee te houden.

Humanisme en vakbeweging

Evenals dit enkele jaren geleden het geval is geweest, heeft het Verbond in samenwerking met de moderne vakbeweging een drietal conferenties georganiseerd met kader van verschillende vakbonden. De eerste van dit drietal, een bijeenkomst van drie dagen op De Ark met inleidingen over levensovertuiging en vakbeweging door de heer H. van Es, Dordrecht en humanisme en sociale zekerheid door ons H.B.-lid mevrouw Mr. Singer-Dekker kan geslaagd genoemd worden.

Ongetwijfeld kunnen dergelijke conferenties ertoe bijdragen, dat ook in kringen van de vakbeweging er een wat duidelijker beeld ontstaat over het moderne humanisme en het Verbond. Nu is het ook weer niet zo, dat men er niets van zou weten, maar het is begrijpelijk, dat voor de specialisten, die de vakverenigingsbestuurders langzamerhand zijn geworden, het niet meer mogelijk is, op de hoogte te blijven van ontwikkelingen, die zich voor een deel buiten hun gebied afspelen. Waarbij dan nog komt, dat men van buitenaf dikwijls op een manier tegen het H.V. zit aan te kijken, waarvan het ook voor de insider goed is er kennis van te nemen.

Zodat we kunnen concluderen, dat deze besprekingen voor beide partijen van groot nut kunnen zijn, en het zeker aanbeveling verdient er mee door te gaan.

Conferentie op de Ark

Eén der deelnemers schrijft, dat het niet alleen van 30 oktober tot 1 november erg mooi weer is geweest, maar dat deze proef ook uitstekend is geslaagd.

De 28 deelnemers met inbegrip van de inleiders Drs. J. H. P. Colpa en Dr. V. W. D. Schenk en de leider Drs. W. van Dooren hebben aan deze dagen veel vreugde beleefd. Het onderwerp „Humanisme-Humaniora-Wetenschap” leverde heel wat stof tot bespreking, overdenking en verwerking. De conferentie eindigde in een vreedzaam duel tussen de beide sprekers, dat op zeer hoog peil stond. Dit slot was ongetwijfeld het hoogtepunt van de conferentie, die voor herhaling vatbaar is. Hoewel het aantal deelnemers groter had kunnen zijn, prettig was de ervaring, dat ook hier weer een aantal actieve belangstellenden aanwezig was, die nog niet eerder een conferentie of zomerschool meemaakten. Al met al een geslaagde bijeenkomst op de vernieuwde Ark.

Nieuwe raadslieden

Op voordracht van de Centrale Commissie Geestelijke Verzorging (C.C.G.V.) zijn door het hoofdbestuur twee nieuwe plaatselijke geestelijke raadslieden benoemd en wel de heren J. Singer te Wijdenes voor de gemeenschap Hoorn en S. S. A. Samama te Laren voor de gemeenschap Laren/Blaricum.

Abonneert u op „Het Woord van de Week” het orgaan van de „Humanistische Luisterkring”.

Het abonnementsgeld bedraagt f 4,— per jaar.

Administratie Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 58.

De actie van het thuisfront

Zoals bekend heeft het Humanistisch Thuisfront op 21 september een actie ondernomen om de behoefte aan geestelijke verzorging voor buitenkerkelijke militairen aan te tonen. Men werd daartoe door de minister van defensie uitgedaagd, omdat deze in de Kamer verklaarde, dat hem van het bestaan van een dergelijke behoefte niets was gebleken, maar dat hij bereid was, zijn oordeel te herzien als hem het tegendeel kon worden aangetoond.

Nu is dat zogenaamde behoefte-element altijd een moeilijk ding. Niemand heeft behoefte aan iets waar hij nog nooit van gehoord heeft en zolang in het leger geen gelegenheid bestaat om te laten zien wat geestelijke verzorging door humanisten inhoudt zal het ook makkelijk zijn te beweren, dat deze verzorging overbodig en zelfs ongewenst is.

Het Thuisfront heeft de uitdaging van de minister aangenomen, zij het met heel wat aarzeling, niet omdat het zelf niet van de noodzaak overtuigd was, maar wegens de zeer hoge kosten die aan een dergelijk, zelfs beperkt, onderzoek verbonden zijn. Als men het goed had willen doen, dan zou men zich tot honderdduizenden hebben moeten wenden. Nu heeft men zich bepaald tot een uitgebreide steekproef op grond van adressenmateriaal, dat ter beschikking stond en dat grotendeels daarvoor niet geschikt was.

Het onderzoek is geheel schriftelijk verricht, mondelinge propaganda is vrijwel achterwege gebleven.

Onze sympathisanten

We hebben in het vorige nummer van dit blad aandacht gevraagd voor een nieuwe vorm van binding aan het Verbond. Omdat er vele buitenkerkelijken rondlopen, die zich wel humanist voelen, maar er om verschillende redenen nog niet toe konden komen, om lid te worden, is de mogelijkheid geopend om *sympathisant* te worden. Dat kost een tientje per jaar, men krijgt regelmatig lectuur toegezonden, en na een jaar of twee zal men kunnen beslissen, deze sympathie om te zetten in een gewoon lidmaatschap.

Alle leden hebben inmiddels een circulaire van het hoofdbestuur ontvangen, met twee kaarten erbij, die ze aan bekenden kunnen toezenden. Ook aan alle abonnee's op „Het Woord van de Week”, voorzover geen lid en aan de leden van de Luisterkring is een dergelijke kaart gestuurd.

Het is nog veel te vroeg om nu al te zeggen, of we met deze nieuwe vorm van binding succes zullen hebben. Maar op dit ogenblik komen de

Wat zijn nu de voorlopige resultaten? Tot en met 22 november leverde de actie 5437 ingevulde kaarten op. Deze kwamen van de volgende groepen:

<i>in dienst zijnde militairen</i> (waarvan 1185 minderjarig en 818 meerderjarig) . .	2003
<i>militairen, die na 1957 de dienst verlaten hebben</i> , maar nog op moeten komen voor herhalingsoefeningen	1526
<i>meerderjarige a.s. militairen</i>	614
<i>minderjarige a.s. militairen</i>	1294
Totaal	5437

Op grond van dit voorlopige resultaat heeft het Thuisfront aan de minster meegedeeld, dat naar zijn mening bovengenoemde cijfers duidelijk de behoefte aan humanistische geestelijke verzorging voor militairen hebben aangetoond en verzocht de maatregelen te willen nemen om deze verzorging mogelijk te maken. Wij nemen aan, dat het resultaat van dit verzoek bij het verschijnen van dit blad al wel bekend zal zijn, want de behandeling van de begroting van defensie begint direct na Sinterklaas. Wat zal het worden, koek of gard? En dan niet voor het Thuisfront maar voor de minister. ¹⁾

¹⁾ De minister heeft inmiddels verklaard, dat hij overtuigd is van de behoefte.

aanmeldingen toch al met tientallen tegelijk bij het Centraal Bureau binnen, zodat we al over de 500 heen zijn. Dat is nadat deze actie pas ruim twee weken geleden is begonnen, een opmerkelijk succes.

We wagen ons beslist niet aan voorspellingen, maar hebben zo het gevoel, dat we hiermee een goede greep hebben gedaan. Want dit is geen bliksem-actie, maar iets wat doorgaat. Wanneer alle leden eraan meewerken, en dat betekent, dat ze slechts de kaart aan een bekende behoeven te zenden en hem of haar eventueel nog eens moeten opbellen, moet er veel te bereiken zijn. Elke gemeenschap kent zo zijn belangstellenden, die al lang hebben gearzeld, maar die veel minder bezwaar zullen hebben om als sympathisant toe te treden. Laat men in wijde kring hiervan gebruik maken. En als u geen kaarten meer heeft, even een briefje aan het Centraal Bureau en u wordt op uw wenken bediend.

Hardnekkig misverstand

Er zijn nog altijd leden, die Mens en Wereld en In en Om verwarren, of liever, die, als ze het niet eens zijn met een stukje, dat ze in het laatste blad hebben gelezen, daar de redactie van het eerste mee te lijf gaan. Nu komt dat altijd wel weer op zijn pootjes terecht, maar we willen voor de niet-ingewijden de zaak nog eens uiteenzetten.

Het officiële opinieblad van het Verbond is Mens en Wereld, dat om de twee weken verschijnt en alleen aan abonnee's wordt toegezonden. Niet ieder lid ontvangt het dus, want zolang dat lid geen abonnee is, gaat het zijn neus voorbij. Er is echter een uitzondering gemaakt voor de algemene leden, dat zijn zij, die geen lid zijn van een gemeenschap, omdat er in de plaats waar zij wonen geen gemeenschap bestaat. Omdat het Hoofdbestuur van mening is, dat ze dan toch al veel te kort komen en vrijwel geen binding met het Verbond hebben behalve dat ze hun contributie betalen, krijgen zij Mens en Wereld gratis.

In en Om echter is het mededelingenblad voor

alle leden. Het verschijnt 8 keer per jaar, meestal om de zes weken en bevat uitsluitend mededelingen, dus geen artikelen, die in Mens en Wereld thuishoren. Elk lid van het H.V. krijgt het toegezonden. Maar, en dat veroorzaakt nog al eens misverstand, het wordt om technische redenen ingelegd in Mens en Wereld voor de abonnee's op dat blad. En aangezien het op dezelfde manier wordt opgemaakt, bij dezelfde drukker gedrukt en gelijktijdig bij de lezers van Mens en Wereld bezorgd, heeft het de schijn, dat het ook een soort bijblad er van is. Dat is echter niet het geval, beide bladen hebben een eigen redacteur en bevatten volstrekt andere zaken.

Men mag overigens rustig blijven doorgaan met de redactie van Mens en Wereld de schuld te geven van de tekortkomingen van de samensteller van In en Om (het omgekeerde komt nooit voor), als men maar leest wat er in beide bladen wordt geschreven. Daar gaat het ons tenslotte om.

Regionale conferenties van bestuurders

Wie het congres heeft bijgewoond, zal zich herinneren dat er toen op aangedrongen is, dat vertegenwoordigers van de gemeenschapsbesturen ook deel zouden kunnen nemen aan de halfjaarlijkse Topkaderconferenties in De Ark, waar dan het D.B. met de voorzitters en secretarissen van de gewesten bijeen komt. Het hoofdbestuur heeft toen toegezegd, daarmee een proef te willen nemen.

Dat experiment is inmiddels achter de rug. Op 8 en 9 oktober waren er de bestuurders van de gemeenschappen en gewesten uit Drente, Friesland en Groningen, en op 4 en 5 november die uit Noord-Holland, Zuid-Holland-Noord en Zuid. De belangstelling was de tweede keer groter dan bij de eerste bijeenkomst. Dat lag gedeeltelijk aan het grotere aantal gemeenschappen, maar ook omdat men in het Noorden er niet zo veel behoefte aan had. Zoiets moet natuurlijk ook groeien.

Onderwerpen van gesprek en uitvoerige discussie waren in beide gevallen resp.: De taak van het gewest; de plaats van het H.V. in de opbouw van de samenleving en als derde: doorbraak en ledenwerving.

Volgend jaar komen andere gewesten aan de beurt en dan zal moeten blijken, of de meerdere kosten en moeite verantwoord zijn.

Rekenschap

Het driemaandelijks tijdschrift Rekenschap voor wetenschap en cultuur, dat door de Stichting Socrates wordt uitgegeven, verheugt zich in een stijgend aantal abonnee's. Toch is het ook in de kringen van de Verbondsleden nog onvoldoende bekend en men zal er daarom goed aan doen eens een proefnummer aan te vragen bij de administratie, Oudegracht 152 te Utrecht. De abonnementsprijs bedraagt f 7,50 per jaar, voor donateurs en contribuanten van de Stichting en voor studenten f 6,-. Als u soms eens tobt over een cadeautje voor uw jarige studerende spruit is dit misschien een tip.

Kalender 1962

Traditiegetrouw is ook voor 1962 de bekende H.V.-kalender verschenen. De prijs is onveranderd f 2,50 en hij is verkrijgbaar bij de gemeenschappen of bij het Centraal Bureau, Oudegracht 152 te Utrecht.

We achten ons ontheven van de plicht er op aan te dringen een exemplaar aan te schaffen. Kalenders in alle soorten en afmetingen, mooie en lelijke, worden gratis aangeboden of zijn overal te koop. Wie er beslist een van het H.V. wil hebben, doet dat omdat hij of zij daarmee een gewoonte van jaren trouw blijft. Maar u mag voor deze keer best eens weten, dat deze kalender ook aan de gedetineerden in de gevangenissen, die contact hebben met één onzer raadslieden, ter hand wordt gesteld en dat dit alleen mogelijk is, als daarnaast de leden de betalende afnemers blijven. U mag overigens wel opschieten met bestellen, de voorraad is beperkt.

Noteert U de datum?

In 1962 zal het op 31 mei Hemelvaartsdag zijn en dat betekent dus weer een landdag van het Verbond. Waar of dat deze keer zal zijn, weten we nog niet zeker. We hebben horen fluisteren, dat het gewest Utrecht met plannen rondloopt, om deze keer de zaak ter hand te nemen en daarvoor Driebergen heeft uitgekozen. Maar ook in het Noorden schijnen ze iets op touw te zetten, zodat we dus een goede kans hebben, dat we op twee plaatsen terecht kunnen.

Dat lijkt ons prima, want tot nu toe moesten vele leden vanwege de afstand en de kosten verstek laten gaan, vooral uit het Westen. Daar kan nu misschien verandering in komen.

Nieuws uit de gemeenschappen

In **Hilversum** is het jaarlijkse forum, waarbij een katholiek, een protestant en een humanist met elkaar en de vele aanwezigen een gesprek voerden, weer een groot succes geweest. Het contactbezoek loopt thans, de hele gemeenschap is in 9 wijken verdeeld en in iedere wijk is een lid, die voor het contact zorgt. En ieder lid weet thans, bij wie hij zijn inlichtingen kan halen.

Soest/Baarn, dat jarenlang heeft gesukkeld met een eigenlijk incompleet bestuur, is thans uit de misère. Niet alleen een nieuwe voorzitter en nog wel een jonge, maar ook een lid erbij, die als contactman optreedt en belangstellenden op de korrel neemt. De eerste resultaten zijn er al. En de collecte voor het Thuisfront, die voor de eerste keer werd gehouden, was zowel wat de medewerking, als de opbrengst betreft ver boven de verwachting. Bovendien, en dat is wellicht nog het belangrijkste, voor velen in Soest blijkt het humanisme geen onbekende meer te zijn en dat geeft moed voor de toekomst.

Hoewel **Bussum e.o.** niet erg aan de weg timmert, kregen we dezer dagen toch een circulaire aan de leden onder ogen. Behalve een wandeltocht, twee openbare en twee huiskamerbijeenkomsten, schijnen er ook nog meer plannen in de maak te zijn. We zijn benieuwd.

Uit **Utrecht** komt het bericht, dat de week-einde bijeenkomst met de functionarissen prima is geslaagd. Elders in dit blad vindt u hierover nog een kort verslag. Verder hebben ze daar een sinterklaas-ochtend voor de kinderen van de leden gehad, die er ook wezen mocht. Maar de onderhandelingen over de herdenking op 4 mei met het Centraal Oranje Comité zijn op niets uitgelopen, omdat de heren er geen humanisten bij wilden hebben. Dan maar niet, dit jaar slaagde de eigen bijeenkomst prima en dat zal in '62 ook wel het geval zijn.

Arnhem meldt, dat de belangstelling voor de leden die wat verder af wonen, niet alleen theoretisch is. Velp heeft al een groep, die regelmatig bijeen komt en men is daar thans ook in Oosterbeek mee begonnen.

Leeuwarden moest helaas melding maken van het plotseling overlijden van het bestuurslid mevrouw Mollema. Vooral voor de damesgroep is dat een zwaar verlies. Uit het maandbericht blijkt, dat de H.J.G. daar een opgewekte groep is, die elke twee weken bijeen komt. Het lijstje van onderwerpen waarover „geboomd” is, is beslist indrukwekkend. Maar ze hebben ook frisse lucht gesnoven door te zeilen.

In **Drachten**, de enige plaats in Friesland waar de bevolking groeit, heeft men een poging gedaan, de gemeenschap wat te versterken. Een speciale voorlichtingsavond over het Verbond, waarvoor 70 belangstellenden waren uitgenodigd, trok wel niet zo de aandacht als men had gehoopt, maar als start zal het toch wel gevolgen hebben.

Internationaal nieuws

Dezer dagen is in drie oplagen en talen (Engels, Frans en Duits) de eerste aankondiging verschenen van het derde internationale congres van de Humanistische Internationale, dat van 2 tot 7 augustus 1962 in Oslo wordt gehouden. Aan alle gemeenschapsbesturen is een exemplaar toegezonden, maar belangstellenden kunnen natuurlijk zonder bezwaar er eveneens een aanvragen bij het secretariaat van de I.H.E.U., Oudegracht 152 in Utrecht.

Er is voor niet-afgevaardigden van de afzon-

Ook in **Voorburg/Rijswijk** breidt de belangstelling voor de gespreksgroepen zich uit. Men hoopt er in dit seizoen met drie bijeen te komen.

In het blad van **Zwolle** wordt ook melding gemaakt van de bijeenkomst op de Ark, waar men leden van Nunspeet en Apeldoorn ontmoet heeft. Dit soort dingen moeten veel meer gebeuren, er zijn tal van gemeenschappen, die niet te ver van elkaar af zijn gelegen, en best iets gezamenlijk op touw kunnen zetten. Vooral aanbevolen voor de zomermaanden.

Ook **Eindhoven** gaat verder met de gespreksgroep. Was het er vorig jaar één en dan nog als experiment, nu is de belangstelling zo gestegen, dat het er minstens twee gaan worden.

De leden van **Beverwijk** zijn opgeroepen, om door goede gaven een aantal dames in staat te stellen, de bejaarden in een tehuis een gezellige avond te bezorgen.

Net als elk jaar heeft de **federatie Den Haag** samen met de 4 Haagse gemeenschappen een kennismakings-bijeenkomst belegd voor de nieuwe leden. Daar zijn dan ook de bestuurders en wijkhoofden bij. Eind oktober heeft de federatie afscheid genomen van voorzitter Schenk, die naar Rotterdam is vertrokken. Zijn opvolger zal het niet eenvoudig hebben, want Dr. Schenk was een man die zijn taak niet licht heeft opgevat.

In **Apeldoorn** waait een frisse wind van hernieuwde activiteit. Niet alleen worden de bijeenkomsten uitstekend bezocht, ook het bezoek aan De Ark is heel plezierig geweest. Men gaat ook het groepswork ter hand nemen, en we wensen hen daarbij veel succes.

Zowel **Laren/Blaricum** als **Groningen** maken kerstpakketten voor bejaarden. In Laren voor alle buitenkerkelijken, in Groningen meer voor eigen kring. Maar in beide gevallen wordt het zeer gewaardeerd en is er een goede medewerking van de kant der leden. In de laatste gemeenschap startte een cursus voor leiders van gespreksgroepen.

In **Amsterdam** hebben „tachtig onder de tachtig” de uitnodiging van „veertig onder de veertig” aangenomen, om een door de laatste groep verzorgde avond over Israël bij te wonen. Er was een inleiding, die een goed beeld gaf van de mogelijkheden en moeilijkheden van de jonge staat, er was film en er werden door een trio Jiddische en Israëlische liederen gezongen. Aan de initiatiefnemers alle hulde.

En dan tenslotte onze vrienden van de **Humanistische Jongeren Gemeenschap**. Die zijn over stijl-vorming in het humanisme gaan praten op een weekend in Soest. We weten nog niet wat er uit is gekomen, maar hopen, dat we er op de duur allemaal plezier aan kunnen beleven. Misschien krijgen we t.z.t. ook eens een verslag?

derlijke organisaties, die dus niet alle zittingen van commissies e.d. willen bijwonen, volop gelegenheid voor het maken van zeer aantrekkelijke excursies in de prachtige omgeving van de stad. Hoewel de reis naar Noorwegen niet goedkoop is, is er in de stad zelf voor voldoende tegeergelegenheid gezorgd in studententehuizen, terwijl er ook uitstekende campings bestaan. Wie dus van plan is volgend jaar nu eens naar Scandinavië te gaan, kan dit uitstekend combineren met het bijwonen van het congres.

Nieuws uit Drente

In het blad van de gemeenschap Emmen lezen we:

Het is wel heel erg jammer, dat de mededelingen omtrent het door de noordelijke gewesten van het H.V. op 21 en 22 oktober te Havelte georganiseerde weekeinde wat laat kwamen, althans voor onze gemeenschap. Waarschijnlijk was deze late bekendmaking er de oorzaak van, dat plm. 65 leden van onze gemeenschap dit weekeinde hebben gemist.

Nogmaals: jammer, want er is daar veel goeds te beleven geweest. Ik noem slechts het boeiende betoog van de heer Sake Bouma uit Groningen, die zijn zienswijze over het samenleven van humanisten en christenen kenbaar maakte onder de titel: „De anderen en wij”. Gelukkig stelde Bouma zijn mening op een wijze, die volop ruimte liet voor nadere beschouwing van – en kritiek op – onderdelen.

Om half twaalf 's avonds moesten de deelnemers aan de discussie, onder wie de burgemeester van Havelte en zijn vrouw, haast onder dwang naar bed, resp. huis, worden gejaagd.

Zondagochtends stapte het hele gezelschap in een autobus, om onder de deskundige leiding van een enthousiaste heer A. Hazelaar, directeur van de V.V.V. te Meppel, een tocht te maken door Zuid-West-Drente en Noord-Oost-Overijssel. Wie Nederland goed kent, weet, dat het heel wat moois kan laten zien. Maar naar mijn mening zal men toch na lang en vruchteloos zoeken tot de erkenning moeten komen, dat in geen gebied van Nederland het natuurschoon op dergelijk overvloedige wijze aanwezig is als juist in deze nog maar nauwelijks ontdekte landstreek. Ik hoop ook, dat het zo onontdekt blijft, daarom vertel ik er niets meer over.

Over de ontvangst in het Kampeercentrum Meeuwenveen te Havelte en de uitstekende verzorging door de heer en mevrouw Bruin, die aldaar de scepter zwaaien, behoeft ik ook niets te vertellen, wie er meer van wil weten, moet volgend jaar maar eens meegaan. Jw.

Utrechts werkers weekeinde

Het bestuur van Utrecht heeft zijn werkers en hun vrouwen en kinderen eens een weekend bij elkaar gebracht en wel op 11 en 12 november in het Natuurvriendenhuis „De Bosbeek” in Bennekom.

Uit een verslag, dat het lid van het gewestbestuur mevr. Kreger-Boensma van deze bijeenkomst maakte, halen we enkele feiten aan. In totaal waren er 29 volwassenen en 14 kinderen bij elkaar. Er is gewandeld, er zijn enkele mooie kleurenfilms vertoond, en tot laat in de avond is men gezellig bij elkaar geweest. Tijdens de avondwandeling heeft dr. Houtgast, deskundige bij uitstek, gelegenheid gehad om iets over de sterren te vertellen, die door het heldere weer goed te zien waren.

Op het program stonden verder twee inleidingen, één van mr. Doeleman, die over de plaats van de humanist in de huidige wereld heeft gesproken en een tweede van onze administrateur Van den Ban, die het over de taken en problemen van het Verbond heeft gehad. Over beide inleidingen is uitvoerig nagepraat. De gehele leiding berustte bij de heer Blöte, die ook de man is geweest, die zijn medebestuurders tot dit geslaagde experiment heeft weten over te halen.

Geen lid? Toch een band!

Maak uw vrienden sympathisant!

Presidenten en inleiders

Als president van het congres zal optreden prof. Gabriel Langfeldt, hoogleraar in de psychiatrie aan de universiteit van Oslo.

Vice-presidenten zullen zijn: dr. Michael Heidelberger (USA), oud-hoogleraar in de immunologie; dr. H. J. Muller, geneticus en Nobel-prijswinnaar sir Julian Huxley (Engeland), bioloog en oud-directeur-generaal van de Unesco; lord Boyd Orr (Engeland), oud-directeur van de FAO; dr. Gerhard von Frankenberg (Duitsland), oud-hoogleraar in de biologie; V. M. Tarkunde (India), rechter aan het hooggerechtshof te Bombay; Julien Kuypers (België), gevolmachtigd minister voor culturele zaken.

Over het eerste onderwerp van het congres „Towards a mature personality” (de gerijpte persoonlijkheid) zullen pre-adviezen verschijnen van de hand van: prof. Sribnarayan Ray (India), hoogleraar Engels aan de universiteit te Bombay en commentaren van: dr. Gerhard Szczesny (Duitsland), hoofd Gesproken Woord van de Süddeutsche Rundfunk en schrijver van „Die Zukunft des Unglaubens”; Brock Chisholm (USA), oud-directeur-generaal van de Wereld-gezondheidsorganisatie van de V.N.

Voor het tweede onderwerp „Towards freedom in an organized world” (vrijheid in een georganiseerde wereld) worden pre-adviezen geschreven door: Raymond Aron (Frankrijk), filosoof, socioloog en econoom en commentaar van: dr. G. R. Dalvi (India), econoom, verbonden aan de universiteit te Hyderabad. (De naam van de schrijver van het tweede commentaar is nog niet bekend).

Programma

Het programma ziet er, behoudens wijzigingen, voorlopig als volgt uit:

donderdag 2 augustus:

15-16 uur Ontvangst en registratie van de deelnemers

19-21 uur Toespraak van de president

Daarna feestelijke ontvangst van de deelnemers door het gemeentebestuur van Oslo in het stadhuis

vrijdag 3 augustus:

10-13 uur Sectie-vergaderingen over het eerste onderwerp

13-15 uur Gemeenschappelijke lunch

15-18 uur Sectie-vergaderingen over het eerste onderwerp

zaterdag 4 augustus:

10-13 uur Plenaire zitting eerste onderwerp

19 uur Gemeenschappelijk diner

zondag 5 augustus:

11-13 uur Openbare bijeenkomst

15 uur Excursie

maandag 6 augustus:

10-13 uur Sectie-vergaderingen tweede onderwerp

15-18 uur Sectie-vergaderingen tweede onderwerp

dinsdag 7 augustus:

10-13 uur Plenaire zitting tweede onderwerp

15-17 uur Slotzitting.

Hotelaccommodatie

Naar het zich laat aanzien zullen alle deelnemers, voorzover zij zulks wensen, kunnen worden ondergebracht in studententehuizen. De accommodatie is alleszins voldoende, hoewel eenvoudig. Voor een beperkt aantal jeugdige deelnemers is onderbrenging in een jeugdhoeberg mogelijk. Het organisatie-comité is bereid bovengenoemde accommodatie voor de deelnemers te verzorgen. Zij die van particuliere hotels gebruik wensen te maken, dienen zelf voor reservering zorg te dragen.

Congresgeld

Ter gedeeltelijke bestrijding van de kosten van het congres, drukkosten van de pre-adviezen etc. zal van de deelnemers een bijdrage worden gevraagd van NKr. 50.—.

Feesten

„k Heb precies twee gulden, mam”, kwam m'n oudste dochter van elf jaar me een paar dagen voor Sinterklaas vertellen. „Wat zal ik daar nou eens van kopen voor jullie?” „Voor wie wil je allemaal iets kopen?” vroeg ik. „Nou, voor opa en oma en voor jou en papa natuurlijk en voor de zusjes en o, ja, op school met lootjes trekken, heb ik de kwekeling getrokken voor een cadeautje, maar dat mag niet meer dan twee kwartjes kosten en het gedicht, dat erbij moet, heb ik al!”

„Moet dat allemaal van die twee gulden?” vroeg ik. „Dan zullen het wel dropsigaretten worden!”

„Flauwerd”, zei ze „jullie hoeven toch geen grote dingen te hebben! En ik pak het toch leuk in!”

Ja, zo gaat het, als de kinderen niet meer in Sinterklaas geloven. Ze zetten nog wel een enkele keer hun schoen, want het ontvangen is in deze tijd toch altijd nog wel zaliger dan het geven, vinden ze en spannender op deze manier. Het grappige is, dat ze die schoenen nog altijd op dezelfde plaats neerzetten als vroeger: in een hoek van onze slaapkamer. Niemand vindt dat gek, maar voor ons was het in het begin een groot probleem, omdat we het toch eigenlijk wel een beetje al te dol vonden om Sinterklaas en Zwarte Piet door de verwarmingsbuizen te laten kruipen. Het luchtkokergat in de muur van de badkamer was te luguber, omdat daar 's winters de wind zo eng doorheen kon loeien, zodat na rijp beraad die hoek in de slaapkamer ons beslist het meest geschikt voorkwam. We konden er dan meteen een oogje op houden, dat ze niet midden in de nacht of voor dag en dauw opstonden om elkaars schoenen leeg te halen, want al geloofden ze rotsvast in het bestaan en de heiligheid van de goede Sint, ze waren het toch lang niet altijd eens met zijn keus. Soms ruilden ze onmiddellijk met elkaar van cadeaux, zodra ze ze uit hun schoen hadden gehaald en op een avond, toen ze voor het naar bed gaan Sinterklaasje bonne bonne eerbiedig hadden gevraagd iets in hun lege tonne te gooien, hoorde ik de oudste verzuchten: „Mij benieuwen wat er morgen in m'n schoen zit. Vandaag zat er zo'n rotvissie in!”

Bang zijn ze nooit geweest, maar ze dreigden elkaar wel het hele jaar door met Sinterklaas en Zwarte Piet en deportatie naar Spanje.

Eens, 't was ergens in juni, geloof ik, vroeg de oudste plotseling aan het ontbijt: „Mam, heeft Sinterklaas een vrouw?” „Nee”, zei ik, „Sinterklaas heeft geen vrouw.” „Maar hoe gaat-ie dan naar bed?” vroeg de middelste stomverbaasd over zo iets onmogelijks.

„En als-ie nou geen centjes meer heeft”, ging de oudste peinzend verder, „wie geeft hem dan geld?”

Ik moest bekennen, dat ik over dit aspect van het celibaat nog nooit had nagedacht.

Met kerstmis hebben we altijd een kerstboom. Mijn man koopt hem zelf op de bloemenmarkt en draagt hem omzichtig de trap op. Midden in de hal wordt hij neergezet om door mij en het kroost bewonderd te worden en dan gaat hij naar het balkon, totdat het moment gekomen is, waarop hij opgetuigd moet worden.

Vroeger gebeurde dat altijd 's avonds, als de kinderen naar bed waren. Dan kon mijn man er tenminste in alle rust en vrede zijn hele ziel inleggen, zonder dat de peuters de ballen fijnkne-

pen, in de slingers verward raakten of de sneeuw opaten, omdat ze dachten, dat het poedersuiker was.

En dan die kaarsjes. Die moesten natuurlijk „echt” zijn! Geen gedoe met elektrische lampjes, dat was allemaal maar namaak! Als we het derde kaarsje aanstaken, hadden de kinderen het eerste alweer uitgeblazen. Dat was tenslotte de grootste attractie van de hele boom.

Wanneer het ons echter gelukt was om ze allemaal brandende te krijgen, beleefden we een kwartiertje zalige opwindung. Met armen en benen moesten we zien te voorkomen, dat de kinderen tegen de boom vielen of elkaar ertegen aan duwden. Startklaar om onmiddellijk tot blussen over te gaan, zongen we schielijk ons hele kerstrepertoire en vroegen of ze het nu niet prachtig vonden. Dan knikten ze afwezig en wisten maar één antwoord: „Wanneer mogen we ze nou uitblazen?”

Onze jongste dochter, die de dag voor kerstmis geboren is, vergastte me een paar dagen na haar tweede verjaardag plotseling op een vreselijk gekrijst, dat voorafgegaan was door een vreemde, harde klap.

Ik spurtte er ijlings heen, want dat is een van de dingen, waar ik, sinds we kinderen hebben, zeer bedreven in ben: een snelle sprint.

In de eetkamer zag ik haar staan, een hoopje ellende, mond wijd open, ogen dicht, vol naalden, sneeuw, glitter en engelenhaar en toen ze naar me toe wou komen, sleepte de kerstboom, die aan een slinger om haar hals hing, rinkelend achter haar aan.

Ze had stiekem op een toetertje geblazen en toen ze weg wou lopen, was haar hoofd achter een slinger blijven haken en was de boom, als een onmiddellijke straf op de zonde, van het tafeltje gevallen.

't Viel nogal mee, de schade. Ik geloof drie ballen en een klokje en misschien nog een trauma bij de schuldige, maar dat merken we later dan wel.

Een van de volgende jaren had mijn man iets uitgevonden. Hij had, tegelijk met de kerstboom, een prachtige zilverpar die keer, een pak zeepvlokken gekocht. Dat moest opgeklapt worden tot dik schuim en op de takken gelegd en dan was het „net echt”.

„Nou, je gaat je gang maar”, zei ik, wel wetend dat niets ter wereld hem van dit experiment zou kunnen weerhouden.

Op de eerste kerstdag hoorde ik dan ook 's morgens in de keuken een ijverig geklop. „O, jé”, dacht ik, „daar zul je 't hebben!” Even later kwam hij, omstuwd door de kinderen, met een schort voor en een grote kom in zijn handen, al kloppende de kamer in. Voorzichtig werd er op verschillende takken een paar lepels schuim gelegd, dat er subiet weer afdroop.

Ik keek ernaar en zei niets. „'t Moet nog opdrogen natuurlijk!” verduidelijkte mijn man. „Op de grond?” vroeg ik. Hij had inderdaad de gelijkenis met echte sneeuw niet beter kunnen treffen, want in het zonnetje, vlak bij de verwarming, was het spul al gesmolten voor het er goed en wel op lag.

Maar de sneeuwmakers lieten zich niet zo gauw uit het veld slaan en verdwenen met z'n allen de keuken weer in. Daar werd met resoluut gebaar het hele pak vlokken in de kom omgekeerd en stijfgeklopt en toen was het inderdaad net alsof er echte sneeuwplakkaten op de takken lagen. Ze lagen er zelfs nog op, toen de dochters de boom over de straat achter zich aansleepten, om hem op het land te gaan verbranden.

„'t Was een moord-fikkie, mam”, kwamen ze me later opgetogen en roetzwart vertellen.

Onze mooie besneeuwde zilverpar. Ik moest er niet aan denken!

Bijna ieder van ons bewaart een tedere herinnering aan zijn kindertijd, ook al is daar, objectief gezien, achteraf niet zo heel veel grond voor geweest. Maar één ding hebben wij allen gemeen, ongeacht onze opvoeding, ongeacht de meerdere of mindere zorg, die onze ouders aan ons besteed hebben: vader en moeder zorgden voor ons bestaan en vertelden ons, wat wel en niet mocht. Wij hadden geen vrees voor de wereld, omdat de wereld het beschermende huis was. Wij hadden geen verantwoordelijkheid voor ons doen en laten, omdat ons dat voorgescreven werd. Vader en moeder, onze wereld, vertegenwoordigden de beschermende liefde en, als het moest, de wrekende gerechtigheid.

Maar die alomvattende greep van onze ouders op ons leven verdwijnt, nog voordat onze ouders zelf ons ontvallen. Wij worden volwassen en ontworstelen ons aan het ouderlijk huis. Wij moeten voor ons zelf gaan zorgen, wij leren de vijandigheid van de wereld kennen en wij ontdekken onze eigen normen van wat mag en niet mag, van wat behoort en wat verboden is.

Door fundamentele eenzaamheid

En daar staan wij dan met onze prille volwassenheid, alleen. De meest typische ontdekking van de denkende mens is misschien wel zijn fundamentele eenzaamheid. Als hij het ouderlijk gezag met een gevoel van opluchting heeft afgeschud, komt er voor die natuurlijke band met vader en moeder niets meer in de plaats. Wij staan ergens in een vreemde wereld, en in diezelfde wereld zijn andere mensen, die even eenzaam en even hulpbehoevend zijn als wij. De opluchting van het juk van het gezag te hebben afgeschud maakt plaats voor ontredde. Wij zouden weer de opgeheven vinger van vader en moeder terug willen vinden, maar het gaat niet meer. Wij zijn op ons zelf aangewezen. Niemand wijst ons de weg, niemand schijnt ons te beschermen.

Is het wonder, dat de mens dit drama van het volwassen worden heeft willen voorkomen? Is het wonder, dat hij na ontgroeid te zijn aan zijn vader en zijn moeder een voortzetting van zijn kinderleven heeft willen garanderen door een vader en een moeder voor grote mensen te scheppen? Wie in god gelooft, kan in feite niets gebeuren. Gods wil leidt ons door het leven. En zoals het kind gelooft in de ouderlijke bescherming, ook al stelt die in feite niet heel veel voor, zo gelooft de volwassen gelovige in de volmaaktheid van gods raadsbesluit, al leeft hij in de ellendigste omstandigheden. Zijn denken en handelen worden bepaald door zijn geloof, zoals het kind dacht en handelde volgens de ouderlijke normen.

De gelovige draagt als het kind zijn geluk met zich, en, zeggen wij, de naïveteit. De paradoxen des levens ontgaan hem of worden met een simplistische redenering opzij gezet. De volmaaktheid gods belet de onvolmaaktheid van de wereld niet. Dat ligt dan aan de mens, die, zelf een schepping gods, blijkbaar niet volmaakt is. Zomin als de mens in zijn herinneringen aan zijn kinderjaren de onvolmaaktheid van zijn ouders kan zien zomin ziet de gelovige een vlekje op de volmaakte schoonheid gods. Het geloof garandeert de voortzetting van de onbezorgde kinderjaren.

Broers en zusters in het ouderlijk huis zagen wij in onze kinderruzies wel als tegenpartij. Maar in wezen waren wij alleen kinderen van één vader. Eén machtige wil bestuurd ons gezamenlijk leven. De gezagseenheid van het gezin fingerde met broers en zusters een geestelijke eenheid, die ons hele leven zijn werkelijk of schijnbestaan zal volhouden. Zo ziet ook de gelovige de mensen als zijn broeders, als medekinderen gods. Hij gelooft in de gemeenschap der mensen en geen oorlog, geen maatschappelijke wreedheid kan zijn geloof doen wankelen.

En daar staat dan de ongelovige mens, die zich vrij gemaakt heeft van het ouderlijk gezag. En met dat gezag verloor hij de bescherming van het ouderlijk huis. Daar staat hij dan, alleen. Niets treedt in de plaats van het vertrouwde, dat hem zijn verantwoordelijkheid afnam. Niemand vertelt hem meer, wat goed en kwaad is. Niemand heeft meer een natuurlijke, onverbreekelijke band met hem. Hij is fundamenteel alleen. Wij moeten dit aanvaarden.

Het geloof vergemakkelijkt het volwassen worden. Als ge wilt kan men ook zeggen: het geloof belet het volwassen worden. De gelovige zet zijn kind-zijn in de grote wereld voort. Hij geniet alle voordelen daarvan en, zoals wij zullen zien, ook de nadelen. Maar er is geen keuze. Men kan niet geloven, omdat men bepaalde onaangename kanten van het ongelooft wil vermijden: men gelooft of men gelooft niet.

Daar is niets aan te doen. Terecht spreekt de kerk van het geloof als een genade. De menselijke wil en de utiliteit hebben geen invloed op geloof of ongelooft.

Niemand kan de ongelovige van zijn ongelooft afhelpen. En daarmee is zijn eenzaamheid gegeven. Zelfs het innigste contact, dat hij in de liefde misschien kan hebben, geeft hem geen bescherming tegen de vreemde wereld en schrijft hem zijn gedrag tegenover de mensen niet voor. Voor dit alles staat hij alleen.

Naar verbondenheid

Dit besef van de fundamentele eenzaamheid van de humanist is daarom zo belangrijk, omdat eerst op die grondslag een humanistische levensovertuiging kan worden gebouwd. Eenzaamheid is voor de mens ondraaglijk. Wanneer men zich goed bewust maakt, wat het betekent, dat de mens alleen is wanneer het gaat om alle belangrijke vragen van het leven, wordt het leven onmogelijk. Het beleven van de eenzaamheid doet tegelijkertijd een andere beleving opkomen: het verlangen naar de medemens. Want ook de medemens is eenzaam. Ook hij is verloren in een vijandige wereld en hulpeloos en stuurloos in zijn houding tegenover de anderen. Wie zich de eenzaamheid realiseert, geeft zich tegelijkertijd rekenschap van de noodzaak om met anderen samen de normen van het maatschappelijk leven op te bouwen.

Het verlies van de kinderjaren kan niemand goedmaken, zij zijn verloren in de tijd. Maar wij kunnen wel met anderen, die even eenzaam zijn als wij, contacten maken. En dan zal blijken, dat de verlangens om de anderen tegemoet te treden overal aanwezig zijn. Vaderlijk en moederlijk gezag is voorgoed verdwenen. Maar wij maken nu zelf onze eigen levenswijze, onze eigen normen, onze eigen menselijke bindingen. Alles wat in dit leven gebeurt, blijkt af te hangen van onze eigen wil en van onze eigen verantwoordelijkheid.

Daar staan wij dan, alleen. Maar naast ons en om ons staan anderen, even verloren als wij, die bereid zijn met ons de eenzaamheid te verslaan. De ongelovige verliest de voortzetting van zijn kinderjaren in het geloof. Niets en niemand neemt zijn angst en zijn onzekerheid van hem af, wanneer hij niet zelf daar iets voor doet. Maar hij kan er iets voor doen. En dat is de brug naar de anderen leggen.

Wanneer hij dat gedaan heeft opent zich voor hem plotseling een onbegrensd perspectief. De gezamenlijk beleiden eenzaamheid groeit uit tot gezamenlijk beleiden verantwoordelijkheid. Wij zijn het, die de gang van de wereld dragen, niet een ongekende onbeïnvloedbare macht. Als er iets mis gaat in de maatschappij kunnen wij dat niet op rekening van iemand anders schuiven, die wij dan voor dat misgaan nog dankbaar moeten zijn ook. Wij zijn het, die alle ellende in de maatschappij zelf maken. Wij zijn het ook, die de ellende moeten kunnen opheffen.

Wat zedelijke normen zijn, moeten wij zelf aan de hand van ons contact met de medemens uitmaken. Niemand kan ons voorschrijven, hoe wij ons tegenover de anderen te gedragen hebben. En dat betekent, dat wij aanvaarden, dat ook de anderen hun eigen gedragsregels, hun eigen opvattingen hebben, die misschien anders van inhoud zijn dan de onze, maar daarom niet minder van zedelijke waarde. Met die anderen moeten wij samen leven. En dus moeten wij met onze medemens een basis van gesprek hebben. En wij hebben die. Het is onze fundamentele eenzaamheid en onze levensbehoefte aan menselijk contact. Het is de verantwoordelijkheid, die wij ieder voor zich dragen voor de gemeenschap der mensen.

En volwassenheid

De dieptepsychologie leert ons, dat het wezen van de mens wordt bepaald door zijn ervaringen uit de vroegste kindertijd. De onbewuste verwerking van de houding, die vader en moeder tegen hem aannamen, bepaalt zijn houding in de wereld en tegenover de mensen. In tegenstelling daarmee schijnt de uitgangstelling van de sociologie, die in de mens een gemeenschapswezen ziet, en dus een zekere ingeboren sociale neiging veronderstelt van waaruit hij handelt en leeft.

Zo stelt de wetenschap ons voor schijnbaar tegenstrijdige uitgangspunten: de menselijke psyche, louter door individuele ervaringen bepaald, en de mens drager van een collectief, ingeboren sociaal gevoel. De psychologie ziet in beginsel iedere mens als een individueel verschijnsel. De sociologie ervaart de mens als iets, dat ondanks individuele verschillen een gemeenschappelijke psychische kern heeft.

Zijn niet beide uitgangspunten juist, maar gezien vanuit een ander gezichtspunt? Is het niet juist, dat de mens door het verlies van zijn kindzijn (dat een onvermijdelijk gevolg

van zijn bestaan is) tot eenzaamheid en daarmee tot verlangen naar de medemens komt? Nu kan men, als de psychologie, naar de oorzaken van eenzaamheid en sociaal gevoel zoeken, maar men kan ook als de sociologen, beginnen bij de volwassen mens en zijn verlangen naar menselijke gemeenschap constateren en van daaruit zijn maatschappelijk gedrag trachten te verklaren. Beide redeneringen sluiten elkander niet uit.

De tegenstelling, die hiervoor gemaakt werd, tussen de humanist, die volwassen is, en de gelovige, die zijn kinderjaren voortzet, mag men niet in alle scherpheid nemen. In feite zal ieder mens overgangsvormen tussen deze twee uitersten vertonen. Niet iedere gelovige is helemaal gelovig. Niet iedere humanist gelooft helemaal niets meer; niet iedere humanist heeft zijn eenzaamheid evenwichtig sociaal verwerkt. Maar ergens ligt, achter de gemaakte tegenstelling, een werkelijkheid.

Hoe meer de mens zijn kindzijn overwonnen heeft, hoe meer hij eigen verantwoordelijkheid voor de wereld gaat dragen. Het kind heeft geen verantwoordelijkheid. Het leeft onder bescherming van de ouders en volgt de gedragsregels van de ouders op. Buiten de beschermde omgeving is het onverbloemd aggressief voorzover de ouderlijke regels dat

niet beletten. Hoe verder men nu van dit stadium van kindzijn verwijderd raakt, hoe minder agressieve tendenties uit de kinderjaren overblijven. Vandaar, dat humanistisch georiënteerde volkeren (India, Griekenland in zijn bloeitijd) weinig aggressief zijn. Vandaar ook, dat op godsdienstige overtuiging georganiseerde gemeenschappen zeer wel aggressief kunnen zijn, ook al predikt de beleden godsdienst de mensenliefde: de godsdienst zelf, ongeacht zijn inhoud, werkt het voortzetten van de kinderlijke psyche met inbegrip van de kinderlijke aggressiedriften in de hand.

De humanistische gedachte is gegrond op de gemeenschap tussen volwassen mensen. Volwassen wordt de mens pas als hij zijn eenzaamheid bewust is. Bewustzijn van eenzaamheid leidt tot verlangen naar de medemens. Dit verlangen naar de medemens is niet te vervullen dan wanneer men hem met eerbied en welwillendheid tegemoet treedt. Zo is de fundamentele menselijke eenzaamheid niet alleen een kwaad: zij is de grondslag van onze houding tegenover de medemens. Zij is de individuele, psychische basis van ons maatschappelijk gevoel.

A. D. Belinfante

Wordt prof. Smits opgeofferd?

Moeten we zeggen dat het in 1961 nog is meegevallen of is dat éne geval teleurstellend? We bedoelen de zaak die in en rondom de Nederlands Hervormde kerk veel deining heeft veroorzaakt: het ontnemen van de bevoegdheden van emerituspredikant aan prof. dr. P. Smits door het breed-Moderamen, het bestuurscollege van de Synode dezer kerk. De directe aanleiding hiertoe was de weigering van prof. Smits een samenspreking te houden met de Hervormde Raad voor Kerk en Theologie over „het belijden van de kerk”. Hij was hiertoe uitgenodigd krachtens een besluit van de vorige synode als gevolg van een artikel in 1959 door prof. Smits in een kerkelijk orgaan gepubliceerd. Dit artikel (voor de Goede Vrijdag) handelde over het verzoenend sterven van Christus, waarover prof. Smits, die uiterst vrijzinnig georiënteerd is, zich nogal kritisch uitliet. Met dit „uiterst kritisch” drukken we ons bescheiden uit. Prof. Smits besloot zijn artikel namelijk met de opmerking over dit voor de kerk toch heel belangrijke geloofsstuk met: „Geef mijn portie maar aan Fikkie”.

Later heeft prof. Smits zich wel van „Fikkie” gedistantieerd, maar niet van het standpunt dat hij inneemt ten aanzien van belangrijke geloofsstukken die voor de kerkelijke christen gezag hebben. Daarom was het besluit van het breed-Moderamen der Hervormde Synode het sluitstuk van een reeks ontheffingen, weer vernietigde ontheffingen, gesprekken, aanklachten, discussies in de kerkelijke pers etc. Zelfs de geïnteresseerde buitenstaander kon begrijpen dat er vanwege de kerk iets gedaan moest worden, maar evenzeer dat prof. Smits er de brui aan gaf nog weer eens op het „belijden” ondervraagd te worden. Niettemin heeft deze zaak en zijn ontwikkeling een gevoel van onbehagen achtergelaten. Niet zozeer om de positie van prof. Smits want hij staat als rijkshoogleraar, maatschappelijk buiten schot, maar om de kardinale vraag van tolerantie of intolerantie binnen de Nederlands Hervormde Kerk.

Het „mee-of tegenvallen” waarmee we dit artikel begonnen, doelt op de verwachting van pessimisten dat er in 1961 een reeks van leertuchtprocessen in de Hervormde kerk aanhangig gemaakt zou worden, en van optimisten die verwachtten dat de kerk er zich in deze tijd van oecumene wel van zou onthouden. In 1950 had dit kerkgenootschap een nieuwe kerkorde gekregen, waarin gepoogd werd haar speciale belijdenis te omschrijven, maar waarin ook een paragraaf werd opgenomen dat de kerk er zichzelf toe zou verplichten alles wat dat belijden zou „weerspreken” te „weren”. Er was tot een overgangs-

periode van tien jaar besloten, zodat het jaar 1961 met enige spanning tegemoet gezien werd. Dat het in dit jaar beperkt bleef tot één geval en dat men hier, formeel bezien, nog niet eens van het toepassen der leertucht kan spreken (het Moderamen grondde zijn besluit op het „weigeren van een gesprek”) zal menig bezorgde opgelucht hebben. Anderen daarentegen zien in dit besluit het begin van het op gang brengen der leertucht-machine. Het woord „inquisitie” is in de discussie hierover verscheidene malen gevallen.

„Volkskerk”

In de loop der geschiedenis heeft de Nederlands Hervormde kerk immer geworsteld met het probleem een „volkskerk”, een kerk voor alle gelovigen (of een staatskerk) te willen zijn en tegelijk een kerk met een welomschreven geloofsbelijdenis. Een kerk die een tehuis biedt aan de verlichte elite en de betrekkelijk onverschillige massa der grote steden en tegelijk bijvoorbeeld aan de vrome boeren van Staphorst.

Als plaatsvervangster van de Rooms-Katholieke Kerk in de zeventiende eeuw wilde ze de gehele natie omvatten en tegelijk als erfgename van de reformatie de gewetensvrijheid waarborgen. Dit gaf al direct aanleiding tot het uit de geschiedenisboekjes bekende conflict tussen remonstranten en contra-remonstranten, waarbij de overheid om vermeende redenen van staatsbelang voor de contra-remonstranten partij koos. Daarna bleef de strijd tussen „rekkelijken” en „preciezen” binenskamers doorwoekeren, met beperkte conflicten van lokale aard. De overheid en de gezaghebbende kringen zagen, toen de Republiek stabiel werd, meer heil bij tolerantere opvattingen dan bij kerkstrijd.

In het begin van de vorige eeuw zagen we zelfs het omgekeerde plaatsvinden van wat in de zeventiende eeuw gebeurd was. Onder invloed der z.g. Verlichtingsfilosofie was de steile orthodoxie binnen de kerk tot die der „eenvoudigen” teruggedrongen en tot een kleine groep van conservatieven die zich – ook maatschappelijk – tegen de „tijdgeest” verzette. De ontevredenheid tegen de verlichting kwam, met een scherpe politieke en sociale achtergrond, uit de „achtergebleven gebieden” die ons kleine landje toen nog zeer rijk was.

In deze tijd trok de overheid partij voor de meer verlichten, niet zozeer vanwege de „verlichting” maar uit de behoefte de volkskerk als volkskerk te bestendigen, waaraan het hevig opgelaaide nationalisme na het Napoleonistische tijdvak niet geheel vreemd was. De belijdenisschriften kwamen op de achtergrond, de regle-

menten die het voortbestaan der kerk als organisatie moesten waarborgen, waren hoofdzak geworden. De bezwaarden kregen, met de liberale wind die in de jaren veertig ging waaien, gelegenheid uit de kerk te treden en kerkgenootschappen naar eigen behoeften en smaak op te richten. Grotere en kleinere afscheidingen vonden in de loop der negentiende eeuw plaats terwijl degenen die in de „grote” Hervormde kerk wilden blijven, in velerlei richtingen verdeeld, slechts door de steun der overheid hun kerkgenootschap een „grote” kerk konden laten blijven.

Tolerantie

Deze verdeeldheid binnen de kerk had overigens ook de aantrekkelijke zijde van de tolerantie. Het was mogelijk binnen dit kerkgenootschap open te staan voor alles wat de dynamische negentiende eeuw aan kennis en inzicht opleverde. Men kon er krampachtig vasthouden aan de bijbelteksten, men kon ze ook onderwerpen aan de toets der fel opgelaaide bijbel- en tekstkritiek. Men kon de figuur van Jezus aanvaarden als de tot de wereld gekomen Godszoon, of als de met goddelijke wijsheid begaafde mens, maar ook als de verdichte figuur der mysteriën.

De vraag die belangrijk is rondom de zaak Smits, betreft die van de tolerantie en van de geestelijke groei binnen de Nederlands Hervormde Kerk. Ongetwijfeld kan men het besluit van 1950 om de belijdenis weer op de voorgrond te zetten, binnen de algemeen waarneembare behoefte naar autoriteit plaatsen. Een reactie dus op het liberale tijdvak binnen de kerk. Daarmee wordt ook de discussie ingeperkt wat niet alleen betrekking heeft op theologische vragen, maar ook op de vragen van de maatschappij.

Sinds de kerk ook meent zich met staatkundige en maatschappelijke vragen in te moeten laten, al is het maar in de vorm van een Herderlijk schrijven, is de koers die de kerk wil varen ook buiten de kerk van belang. De kerk, dat is niet die van Amsterdam of Den Haag, maar ook die van Staphorst en Garderen. Wil de Hervormde Kerk open blijven staan voor het gesprek met andere kerken, zo ja, gaat de belangstelling dan meer uit naar Gereformeerden en anderen met een orthodoxe stijl, en wil men de vrijzinnigheid, waarvan prof. Smits een der bekwaamste, maar ook meest linkse vertegenwoordiger is, daaraan opofferen? Ook al bedrijft een deel van die vrijzinnigheid veel geestelijke onzindelijkheid door in moeilijk verstaanbare orakeltaal moderne inzichten op de oude belijdenisschriften te enten.

M. v. d. B.

Stokman stak er een stokje voor

De woordvoerder van de K.V.P.-fractie in de Tweede Kamer, mag. dr. Stokman, heeft bij het debat over de humanistische geestelijke verzorging bij de krijgsmacht op 8 december j.l. voor een verrassing gezorgd. Het bleek een verrassing van aangename aard voorzover de toelating van humanistische geestelijke verzorgers bij die krijgsmacht principieel in overeenstemming werd genoemd met de politieke democratie en de „werkelijke verdraagzaamheid”.

Inderdaad een belangrijke erkenning van een zijde waar men nog niet zo erg lang geleden omtrent het georganiseerde humanisme in Nederland heel wat minder openheid aan den dag wenste te leggen. Deze evolutie tekende zich reeds af toen dezelfde pater Stokman vorig jaar bij de behandeling van de wet op het wetenschappelijk onderwijs – het ging toen over het verlenen van subsidie aan de theologische faculteiten bij de bijzondere universiteiten – ook al voor die gelijke behandeling van de diverse levensbeschouwelijke stromingen in ons land op de bres stond.

Het gesprek tussen confessioneel en niet-confessioneel – als men het eenvoudigheds halve zo ten minste mag uitdrukken – komt er door op een andere, gezondere, grondslag te staan, waarover wij ons slechts kunnen verheugen.

Heel wat minder prettig was intussen, dat pater Stokman bij de praktische uitwerking van zijn theoretische uitgangspunt nog tal van slagen om de arm hield en in dit geval zelfs een aantal moeilijkheden meende te moeten signaleren, dat er o.i. niet is. Daarmee nam hij weer veel van de aanvankelijk gevestigde gunstige indruk weg.

Want wat was de zaak? Voor de minister bleek het vraagstuk na de door het Humanistisch Thuisfront georganiseerde steekproef, bevredigend te zijn opgelost. Minister Visser stelde zich in het verleden steeds op het standpunt, dat de behoefte aan humanistische geestelijke verzorging naar genoegen moest worden aangevoeld en de gehouden enquête had hem wat dit betreft volledig over de drempel geholpen. De bewindsman wilde nu niets liever meer dan zich zo snel mogelijk met het Humanistisch Verbond en/of het Humanistisch Thuisfront in verbinding stellen om zaken te doen.

Na de praktische bedenkingen van pater Stokman dreigt er niettemin andermaal een spaak in het wiel te worden gestoken in de vorm van een breed samengestelde studiec commissie, die het hele vraagstuk van de humanistische geestelijke verzorging zou moeten gaan bekijken. Volkomen terecht verzette de liberaal Couzy zich krachtig tegen dit denkbeeld, waarvan hij alleen maar nieuwe vertraging dachtte. Ook de socialist Blom vroeg zich trouwens af of men er in humanistische kring wel zo bijzonder gelukkig mee zou zijn.

Men kan in het midden laten of de woordvoerder voor de K.V.P. zelf de opzet had om de zaak op de lange baan te schuiven. Wij wensen hem wat dit aangaat de „benefit of the doubt” graag te gunnen. Dat onze vrees in dit opzicht geenszins ongegrond is moge overigens blijken uit het volgende citaat uit de beschouwing van de parlementaire overzichtschrjver van de katholieke *Volkskrant*:

„Pater Stokman zei nadrukkelijk, dat het niet zijn bedoeling was door uitstel afstel te verkrijgen. Toch bleef die verdenking hangen. De liberaal Couzy zei er iets over. De valse schijn op het voorstel-Stokman werd versterkt door het feit, dat de anti-revolutionair Kieft en de christelijk-historische heer Kikkert, niet het royale deel van pater Stokmans rede overnamen, maar wel uitbundig de instelling van een commissie bejubelden”.

En wat zijn nu de voornaamste condities van mag. dr. Stokman? De door hem gesuggerde commissie moet bestaan uit vertegenwoordigers van de katholieke, protestants-christelijke en humanistische geestelijke verzorging en wederom een onderzoek gaan instellen naar aard en omvang van de humanistische behoefte alsmede de verdere eisen door de overheid aan de humanistische geestelijke verzorging te stellen.

Ten aanzien van de omvang van de behoefte wil de woordvoerder van de K.V.P. met andere woorden terugdraaien naar de situatie vóór de verklaring van de zijde van minister Visser. Deze laatste acht de behoefte thans voldoende aangetoond, doch volgens pater Stokman zou de commissie het nog eens dunnetjes over moeten doen. Tevens zou de commissie de aard van de behoefte dienen na te gaan. Maar nu mag men zich toch wel in gemoede afvragen of dit niet typisch de taak van de bewindsman is, die daarover met de humanistische organisaties tot overeenstemming kan komen? Zeer zeker behoort het niet tot de competentie van katholieke en protestants-christelijke geestelijke verzorgers om de aard van de humanistische geestelijke ver-

zorging te gaan „toetsen”, zijnde dit immers personen zonder enige andere volmacht dan dat zij als belanghebbenden moeten worden beschouwd. Het is precies alsof men in 1910 aan een aantal liberale hoofden van openbare scholen de opdracht zou hebben verstrekt een advies uit te brengen over de aard van de behoefte aan bijzonder onderwijs hier te lande!

Wij laten nu verder maar buiten beschouwing, dat pater Stokman uit een verminkt citaat in een redevoering van prof. Schaper meende te moeten lezen, dat „het” humanisme een soort controlerende invloed op de krijgsmacht zou willen gaan uitoefenen. Op grondslag van zulk een fundamentele misvatting kan natuurlijk geen enkel serieus gesprek worden opgetrokken. Ook in enkele andere aspecten, die stuk voor stuk tot de bevoegdheid van de minister behoren zullen wij nu maar niet verder treden.

Men zal immers uit het bovenstaande reeds genoegzaam begrepen hebben, dat wij bepaald niet enthousiast zijn voor het denkbeeld tot instelling van nog weer een studiec ommissie. Er is al veel te lang geaarzeld op dit punt van de humanistische geestelijke verzorging bij de krijgsmacht. Principiële verdraagzaamheid, als door pater Stokman betoond, is mooi. Maar men zou nu graag zien, dat er eindelijk voor de praktijk eens iets concreets uit voortkwam.

Roethof

Waakzaamheid geboden

In 1961 is de foto van een politieke moord tot „de persfoto van het jaar” uitgeroepen. Het plaatje heeft destijds in de krant gestaan en liet zien hoe een jonge Japanner met vertrokken gezicht een mes steekt naar een politieke leider, die een vergadering toespreekt. De persfotograaf, die dat moment vastlegde, voegde zodoende één foto toe aan de helaas vele foto's van menselijke gruwelen, die in onze tijd kunnen worden gemaakt en ook gemaakt worden. Als zodanig heeft zijn stukje filmreep opgenomen en weergegeven wat een deel is geweest van het algemene leven in deze tijd. Als zodanig is het nieuws geweest en werd zijn opname door de kranten overal ter wereld gepubliceerd.

Rechtvaardigt dat een bekroning? Het gebeurt niet dagelijks, dat foto's van gruwelen kunnen worden gemaakt, maar het gebeurt meer dan eens. Foto's van aanslagen op politieke personen zijn bekend genoeg. Opnamen van moord, vooral in oorlog- en bezettingstijd, zijn overbekend. Zij werden tot nu toe nooit bekroond. Waarom geschiedde dat deze keer wel?

Voor de pers was die foto natuurlijk in hoge mate nieuws. En al zullen er mensen zijn, die de publikatie in de dagbladen destijds hebben afgekeurd, het was de taak van de nieuwsbladen de opname te brengen. Zulke uit fanatisme bedreven misdaden maken deel uit van onze tijd en het heeft geen zin de ogen er voor te sluiten. De foto werd daarom ook gepubliceerd door de bladen, die later de bekroning hebben afgekeurd.

Maar werd die ereprijs voor de persfoto van een politieke moord misschien gerechtvaardigd door de toch betrekkelijke zeldzaamheid van de gebeurtenis, die werd vastgelegd? Het valt nauwelijks aan te nemen. Journalisten hebben in datzelfde jaar foto's gemaakt die zeker even weinig voorkomende gebeurtenissen vastlegden. En de be kroonde plaat muntte niet uit door bijzondere fotokwaliteiten.

Er blijft niet anders over, dan vast te stellen dat de toevallige mogelijkheid, die persfotograaf in Japan geboden, om een belangrijke politieke moord op te nemen en het belang van zijn foto als sensatiefoto, ertoe geleid hebben dat men de misstap heeft begaan de opname van een misdaad te bekronen. De juryleden, die daartoe zijn overgegaan hebben geen onderscheid gemaakt tussen het feit, dat nieuws informatie is omtrent het gehele actuele leven, dus ook omtrent de

gruwelen, die er worden gepleegd, en het feit, dat bekronen betekent: eren, op een voetstuk zetten, iets ten voorbeeld stellen, dat bijzondere waarde bezit, omdat het tot verrijking van het leven der mensheid bijdraagt. Met deze bekroning van „de foto van het jaar” werd sensatie bekroond, werd de persfotograaf geëerd als leverancier van sensatie, niet als brenger van actueel nieuws.

Broos bezit

De geschiedenis van deze bekroning is maar een klein voorval. Maar zij toont weer eens de noodzaak aan van voortdurende waakzaamheid ten opzichte van onszelf en van anderen ten aanzien van de hantering van de weegschaal der waarden. De menselijkheid is en blijft een broos bezit, dat niet zonder inspanning bewaard kan worden. De gehele beschavingsgeschiedenis is de geschiedenis van die inspanning. De juryleden, die de bewuste persfoto bekroonden schoten in hun waardebepaling te kort. Zoals onlangs de toneelrecensent van een onzer grote dagbladen in dit opzicht tekort schoot, toen hij een stuk besprak, dat een felle veroordeling van het nationaal-socialisme inhield en dat omstreeks 1940 was geschreven. De gehangenen van Neurenberg, schreef deze recensent, had men dit stuk moeten vertonen voordat hun vonnis werd voltrokken; en niet één keer, maar verscheidene malen. En men had die opvoeringen dan telkens moeten onderbreken, om het overige publiek in de gelegenheid te stellen deze misdadigers jegens de mensheid in het gezicht te spuwen. Begrijpelijke verontwaardiging kan al evenzeer doen uitglijden als begrijpelijke sensatielust. Wat zou de wereld zeggen (en terecht!), indien men Eichmann vóór de voltrekking van zijn vonnis door de straten van Jeruzalem had gevoerd om hem door het publiek te laten bespuwen?

Wie in de harde wereld, waarin wij leven, de menselijke waarden uit het oog verliest, schiet als mens net zo tekort als wie, halfzacht zijn ogen sluit voor de hardheid van het leven. Het harde leven vraagt handhaving van de menselijkheid, dús waakzaamheid. Niet omdat wij, om zo te zeggen zouden menen de menselijkheid in pacht te hebben, maar omdat wij haar hebben (want waar zou ze anders zijn?). Maar hebben is nog niet hetzelfde als doen functioneren. B. C.

Danilo Dolci

de Gandhi van Sicilië

Er wordt tegenwoordig veel over „onderontwikkelde gebieden” gesproken. Dat die in Europa ook bestaan weten velen niet. Wie het westen van Sicilië heeft gezien, twijfelt er niet meer aan.

Er zijn nog meer van zulke plaatsen in Europa: het zuiden van Portugal, gedeelten van de Castiliaanse Hoogvlakte in Spanje, de Peloponnesus in Griekenland. Ik heb West-Sicilië gezien, en dat is me voldoende.

Men kan zien dat het hier een land met een oude cultuur betreft. De mensen hechten veel waarde aan kleding en aan omgangsvormen, zoals hun voorvaders 200 jaar geleden deden. De hygiënische toestand, de zindelijkheid van de straten enz., zijn helaas echter ook zo gebleven als 200 jaar geleden – en dat valt ons, die dit niet kennen, erg op.

Hier volgen enige cijfers die de Romaanse Professor Pampiglioni in Palma di Montechario (21.000 inw.) heeft vastgesteld:

Bed op de grond	24.2 %
Vochtige woningen	71.3 %
Bewoonde ruimten zonder raam	30.8 %
Woningen zonder water	90.2 %
Woningen zonder toilet	86.2 %
Woonkamer tevens ezelstal	42.0 %
Woningen met andere huisdieren	72.7 %
Woningen met ratten en muizen	99.8 %
Kinderen die wormen hebben	77.0 %

Dit zegt wel genoeg. In de stad Partinico (26.000 inw.) waar ik geweest ben, zal het wel net zo zijn. De straten worden schoongehouden, maar hoe? 's Morgen vroeg gooien de huisvrouwen alle vuilnis op een hoop op de hoek van de straat. Honden wroeten erin, kinderen spelen ernaast, wolken vliegen dragen de afvalstoffen mee. In de hoop van de dag komt er bij gelegenheid een kar, en het vuil wordt – gedeeltelijk tenminste – opgeschept.

Hoe reageert de bevolking?

Ze reageert anders dan in andere delen van de wereld.

Ik ken Spanje, maar nog nergens heb ik zoveel vuil op straat gezien als in Sicilië. De Spanjaard hecht veel waarde aan zindelijkheid, maar lang niet zoveel aan kleding.

Ik heb deze winter een ander onderontwikkelde gebied gezien: India. Ik kreeg de indruk dat de mensen in India nog slechter gevoed zijn dan in Sicilië, speciaal de kinderen. Maar het is er niet zo vuil en sinds het land onafhankelijk is geworden, staat er meer hoop op de gezichten te lezen. De ellende in India heeft er ook niet toe geleid dat er zulke misdadigersbenden ontstonden zoals de Mafia in Sicilië.

Afgestompte gelatenheid – dat heeft de ellende bij zeer vele Sicilianen doen ontstaan. En dat is de slechtste, in zeker opzicht de gevaarlijkste staat waarin een volk kan geraken. „Help jezelf dan zal God je helpen”, zo luidt een oud spreekwoord. Maar wie de mensen werkelijk helpen wil moet ze geen aalmoes schenken, doch de wil ingeven zichzelf te helpen.

Dit deed Gandhi door zijn voorbeeld, dat miljoenen uit de berusting en het fatalisme rukte. Dat probeert Danilo Dolci in West-Sicilië. En daarom noemt men hem terecht „de Siciliaanse Gandhi”.

Vier grote machten strijden tegen elkaar

Laten we eerst eens de sociale structuur van het land bezien.

In de vergaderzaal van Dolci's „Centro Studi e Iniziative per la Piena Occupazione” in Par-

tinico, hangt een kaart van Sicilië aan de muur waarop de afzonderlijke districten van het bestuur zijn aangegeven. Hier en daar ziet men zwarte kruisen, enkele en in rijen. Ieder kruis betekent dat er in die streek de laatste jaren tien moorden door de Mafia, de misdadigersbende, gepleegd werden. Ik telde 59 kruisen, 590 moorden dus – en allemaal in de districten Palermo, Agrigento, Trapani en Enni, in het westen van het eiland dus. In het welvarende oosten met zijn betere bodem komt dat niet voor.

Er zijn vier grote machten die tegen elkaar strijden. De katholieke kerk, de Mafia, de vakvereniging en de communistische partij. De laatste is misschien de zwakste van de vier.

Men heeft me het huis van de beroemde benedeideider Giuliano, die ver buiten Sicilië bekend was, laten zien. Men laat me een ander huis aan zee zien waarin een bekende Mafia-leider woont. Iedereen weet dat – niemand doet er iets tegen! De Mafia is niet helemaal onpolitiek: het is de lijfwacht van de grondbezitters.

Katholieke priesters worden er niet vermoord. Onlangs is zelfs een man in het Italiaanse parlement gekozen waarvan bekend was dat hij tot de Mafia behoorde – op de lijst van de Democrazia Cristiana, wat voor zichzelf spreekt. En toen onlangs de linkse partijen in het parlement een onderzoek in de Siciliaanse Mafia eisten, wees de meerderheid, de Democrazia Cristiana, dit af. Het beroep van vakbondssecretaris is daarentegen gevaarlijk: in de laatste jaren zijn er 29 vermoord.

Buitenlandse toeristen of helpers behoeven niet het minste te vrezen. De Mafia moordt niet om de kleine bedragen die zulke mensen bij zich hebben. Toen ik in Partinico was, werd een slager met zijn zoon vermoord, en in het naburige dorpje Corleone kort daarvoor 10 mensen. Men spreekt er niet veel over, liever helemaal niet. De politie schenkt er nauwelijks aandacht aan. Dat zou voor hen ook wel eens gevaarlijk kunnen worden – en fundamenteel iets veranderen, dat zouden ze immers toch niet kunnen. Ook tegenover de Mafia is de algemene houding: Het is toch altijd zo geweest, dus het zal wel altijd zo blijven. Men berust er in.

Danilo Dolci kwam!

Hij is een nog jonge man, groot en zwaar, die boven alle anderen uitsteekt. Hij kwam uit Noord-Italië dat zich na de oorlog zeer gunstig heeft ontwikkeld en waar zulke ellende niet bestaat. Hij studeerde architectuur en zijn publikatie over gewapend beton had in vakkringen veel opzien gebaard. Toen kreeg hij het opeens te pakken – men weet niet hoe. Hij trok naar het dorpje Trappeto op Sicilië. Daar leefde hij als de armsten onder de armen, zoals zij die hun leven lang werkloos waren geweest.

Een van de eerste medewerkers die zich te zijner beschikking stelde, was een oorlogsweduwe met vijf kinderen. Hij trouwde haar. Iedereen in het dorpje zag: Die is niet bevreesd om zelf ook lasten te dragen. Zijn invloed nam toe.

Volwaardige arbeid

Dolci's principe is: Ontwikkeling van onder af, niet van boven.

Evenals Gandhi had hij ontdekt dat langdurige werkloosheid de mens niet alleen materieel, maar ook moreel aan lager wal brengt. Volwaardige arbeid is zijn volgende doel. Maar in een land zonder industrie, waarin de uit het feodale tijdperk stammende grondbezitters erop staan alleen maar wijn en tarwe te willen verbouwen (wat de landarbeiders hoogstens 100 werkdagen per jaar

Straat in Palma di Montechario

oplevert), is geen werk te vinden. Zo kwam Dolci op het idee zijn mensen bij te brengen: beter voor niets werken dan langzaam ten onder gaan. Hij begon met een groep vrijwillige arbeiders uit Trappeto een half kapotte straatweg te repareren. Dit was een daad van verzet. De politie verscheen en vroeg wat hier gedaan werd. De mensen legden het uit. Wie dat betaalde? Niemand, was het antwoord. Ze moesten ophouden, zei de politie. Ze hielden niet op. Ze moesten de plek verlaten, anders werden ze gearresteerd. Toen wierpen allen zich, weerloos, – zoals Gandhi geleerd had en zoals zijn leerling Danilo Dolci de mensen duidelijk gemaakt had – op hun gereedschap. Er bleef de politie niets anders over dan ieder apart met grote moeite weg te dragen – weerloos, in het land van de Mafia!

Het proces, wegens verzet tegen de Staat, baarde opzien in de gehele wereld. De meest vooraanstaande advocaten uit Rome en Palermo verdrongen zich om Danilo en zijn mensen te verdedigen. Hij werd tot een kleine voorwaardelijke straf veroordeeld, maar dit gaf de doorslag. Van alle kanten kwam nu hulp. In New-York, Parijs, Kopenhagen, Berlijn, Londen en Zürich werden groepen gevormd die geld voor Danilo Dolci inzamelden.

In Moskou werd hem de Lenin-vredesprijs verleend. Voorstanders van de koude oorlog uit het Westen drongen er bij hem op aan, het geld niet aan te nemen omdat het – foei – uit Moskou kwam. Danilo nam het geld aan om noodlijdende mensen ermee te helpen, om zijn groot plan op te bouwen.

Maar geld, hoe begeerlijk het ook is, betekent niet alles. Overal ter wereld zijn er goede mensen die graag zouden willen helpen – er moet alleen ééns iemand de eerste zijn om de weg te wijzen. Danilo Dolci is één van de grote wegbereders. Hij staat niet meer alleen. Meer dan vijftig mannen en vrouwen werken heden ten dage in Partinico en de naburige stadjes en dorpjes aan het sociale opbouwwerk van Danilo Dolci. Ze hebben kleuterscholen, scholen, jeugdbeweging, naaischolen voor vrouwen en landbouwverenigingen gesticht, maar er zijn ook landbouwkundigen en ingenieurs bij, die grote plannen beramen. Er is leven gekomen!

(Slot op pagina 19)

Binswanger

existentie filosoof van de liefde

De Zwitserse psychiater Ludwig Binswanger komt een voorname plaats toe in de rij der existentiële filosofen. In 1942 verscheen zijn hoofdwerk „Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins”, dat regelrecht voortbouwt op de Daseinsanalytik van Martin Heidegger. Aan de uiteenzetting van Heidegger heeft hij echter een positieve kritiek toegevoegd. Hij heeft tegenover het In-der-Welt-Sein (het zijn van het Dasein terwille van mijzelf, dat Heidegger als Sorge bestempelt) het boven-de-wereld-uit-zijn (het zijn van het Dasein terwille van ons, dat ook liefde kan worden genoemd) gesteld. Daarom is Binswanger als de existentiële filosoof van de liefde te karakteriseren. Zijn hoofdwerk is rijk gedocumenteerd met verzen van dichters die de liefde hebben bezongen en opgebouwd in dialoog met belangrijke filosofen. Het brandpunt van zijn oeuvre is „das liebende Miteinandersein”.

Ruimte- en tijdstructuur

Het gewone en politieke omgaan der mensen met elkaar heeft een andere ruimtestructuur dan het „liebende Miteinandersein”. In het eerste geval hebben we te maken met de ruimte als uitgebreidheid en geldt de leuze „scheer je weg opdat ik me op jouw plaats zet”; het tweede geval is vervat in de slotstrofe van Goethe's gedicht „Nähe der Geliebten”, luidende: Ich bin bei dir, du seist auch noch so ferne, Du bist mir nah! Die Sonne sinkt, bald leuchten mir die Sterne, O wärest du da!

Het politieke gebaar is het handgemeen, het liefdesgebaar is de omarming. „Das liebende Miteinandersein” is een eigen wijze van zijn, in tegenstelling zowel met het „men zijn” als met het „zelf zijn” uit de ontologie (leer van het zijn) van Heidegger. Volgens Binswanger heeft de liefde eeuwigheidskarakter. Ten aanzien van deze „eeuwigheid” kan de vraag worden opgeworpen of we hier niet met een platonisch-christelijke opvatting te maken hebben die weerlegd wordt door het ervaringsfeit dat de liefde kan komen en gaan (voornamelijk omdat zij verzeild raakt in de sfeer van de zorg). Hierop mag worden geantwoord dat de liefde een eigen tijdstructuur heeft. Vanuit de wereld der zorg gezien is zij tijdverlies te noemen, maar niet vanuit haar eigen tijdstructuur. „Der Augenblick der Liebe kennt nur Ewigkeit.” Binswanger vindt de oneindigheid der liefde in deze wereld. Hij distantieert zich van de liefdesopvatting van het christendom die de oneindigheid der liefde naar een andere wereld („ins Jenseits”) verlegt.

Liefde en humanisme

In het „wij” der liefde openbaart zich de volheid van het bestaan. De op te werpen vraag of deze openbaring ook voor humanisten geldig heeft beantwoorden wij gaarne bevestigend. Met betrekking hiertoe schrijft Binswanger op bladzijde 176 van zijn hoofdwerk het volgende: „Schließlich aber ist die Ein-Bildung der Liebe auch Bildung im 'humanistischen' Sinne, aber wieder mit dem Unterschied, dass sie nicht ein einseitiger und beabsichtigter, sondern ein wechselseitiger und absichtsloser Bildungsprozess ist, und dass sie nicht nur nicht das Ziel der Erziehung zur humanitas, sondern überhaupt kein Ziel hat, vielmehr Wachheit oder Offenheit ist für die Wirheit im Lieben. Wer aber wollte leugnen, dass das 'Bildungsideal' der humanitas und die 'Bildung der Herzen' sich wechselseitig durchdringen und getrennt voneinander nicht einmal gedacht werden können?”

Liefde en vriendschap hebben dezelfde anthropologische grondstructuur. Ze zijn beide wijzen van ontmoeting. Het gebaar van de vriendschap is de handdruk: Die vertolkt dat het met-elkaar-zijn niet ongedeeld is zoals in de liefde.

Daseinanalyse

Binswanger geeft in de verhandeling „Über die daseinsanalytische Forschungsrichtung in der Psychiatrie”, een voordracht van 1945, eerst een inzicht in wat Daseinsanalyse is en wat zij wil, vervolgens wijst hij erop waarin het Dasein van de mens zich onderscheidt van het zijn van het dier om tenslotte in te gaan op het daseins-analytische onderzoek in de psychiatrie. Onder Daseinsanalyse wordt verstaan een anthropologisch onderzoek, namelijk een wetenschappelijk onderzoek dat is gericht op het wezen van het menszijn. De naam, zowel als het filosofisch fundament hiervoor zijn afkomstig van Heidegger. Hem komt de verdienste toe de structuur blootgelegd te hebben van het in-de-wereld-zijn (In-der-Welt-sein). De Daseinsanalyse doet uitspraken over vormen en gestalten van het Dasein. Zij is een ervaringswetenschap die werkt met de fenomenologische aan de leer der verschijnselen ontleende methode.

Binswanger heeft, zoals wij in het bovenstaande zagen, Heideggers analyse van de zorg aangevuld met een analyse van de liefde. Deze aanvulling en omzetting van Heideggers leer werpt veel licht op psychotische vormen van Dasein omdat het bij deze ziektegevallen veel

meer gaat om afwijkingen van de liefde dan om afwijkingen van de zorg. Met betrekking tot de liefde is de Daseinsstructuur ingeschrumpeld bijvoorbeeld bij het autisme (een volledig in zichzelf gekeerd zijn dat wijst op schizofrenie).

Mens en dier

De mens heeft, in tegenstelling tot het dier, zowel zijn eigen wereld als een aan allen gemeenschappelijke objectieve wereld. Deze gemeenschappelijke wereld is de wereld van het denken. Het dier kan niet uitkomen boven de hem eigen wijze van zijn; de mens heeft ontelbare mogelijkheden van zijn, inclusief het eigenlijke zelfzijn en het liefdevol zijn. Het dier heeft zijn Umwelt als geschenk van de natuur, niet als geschenk van zijn eigen vrijheid ontvangen. Het is situatiegebonden. De mens kan zijn eigen wereld ontwerpen en realiseren. Hoewel de mens in het zijn is geworpen – en in zoverre ook een Umwelt heeft zoals het dier – heeft hij daar bovendien de mogelijkheid dit zijn te overstijgen in de zorg en in de liefde.

Daseinanalyse in de psychiatrie

De Daseinsanalyse tracht het wereldontwerp van de patiënt op te sporen en te onderzoeken. Het ontwerp van de continuïteit bijvoorbeeld maakt de angst van de patiënt voor iedere verbreking van de continuïteit verklaarbaar. De moederbinding is niet de verklaringsgrond voor de phobie (vrees); deze binding is slechts mogelijk op de grondslag van het aangeduide wereldontwerp: continuïteit. Dit is het abnormale in het genoemde bestaan (Dasein); het wereldontwerp is vernauwd en daarmee is ook het zelf vernauwd en teruggehouden van de rijping. Alles moet bij het oude blijven; het nieuwe, de discontinuïteit betekent catastrofe en paniek en angstaanval. Het zijn volgens Binswanger de wereldontwerpen als zodanig die de geesteszieke mens van de gezonde mens onderscheiden en het contact met hem bemoeilijken.

Jac. de Roy

Verstoorde tederheid

Staande, met de armen over elkaar, naast het gordijn met modern dessin; de blik recht vooruit, zo kon men dit jaar Jac. van Hattum op de foto zien, die enkele dagbladen ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van de dichter af drukten. En zo willen wij hem ook zien: als een dichter die de samenleving in zijn denkwereld betreft.

Hij heeft niets van de introverte dichters die slechts om eigen lot begaan zijn. In Van Hattums dichtwerk zal men dan ook weinig lyrische verzen vinden. De meeste zijn koel en spottend, sommige sarcastisch. Hij spot niet alleen met de dingen om zich heen, maar ook met zich zelf. Voortdurend wordt zijn besef van schoonheid doorkruist door felle kritiek. Geen kritiek óm de kritiek, maar uit roeping. Aan zijn oprechtheid kan in dit opzicht niet getwijfeld worden. Daarvan getuigt het gehele dichtwerk, van De Pothoofdplant (1936) tot zijn laatste bundel Plant u niet voort... (1959).*

Als celibatair verschijnt Van Hattum ons in een zestal gedichten waarin hij de voortplanting als zinloos ziet:

*Plant u niet voort, de wereld is te boos;
de wolven jagen tot de horizon;
knip alle knoppen, bottend aan de roos;
wee, wie vandaag zich nageslacht gewon.*

* Jac. van Hattum – Plant u niet voort... Amsterdam, 1959. (De Beuk). Prijs f 1,90.

Jacques
van Hattum

Omdat de wereld de tederheid in de mens aanrandt, zoekt de dichter naar de oorzaak van het kwaad. Enerzijds vindt de dichter het kwaad in zich zelf, anderzijds speelt hij wrevelig naar het onrecht in de wereld. Aan alle drift komt echter een einde: „Straks is dit allemaal voorbij, de Liefde en de aardse nood; dan is er enkel rust voor mij, dan is er enkel nog de dood”.

Maar dan wordt Van Hattums berusting verdrongen door zijn spottende lach om de twee haringen – een hommer en een kuiter – in een inmaakfles; om de burgers die het huis „opvrolijken” met plastic roosjes. Hij hekelt de burger die reeds tijdens zijn leven gestorven is. De vijf gedichten die samengevat zijn onder de titel Dierlijk, doen denken aan de nonsensrijmen van Daan Zonderland en Kees Stip.

Men zou als bezwaar tegen deze bundel kunnen aanvoeren dat niet alle verzen poëzie zijn. De bewogenheid om het wezenlijke maakt deze gedichten – poëzie of niet – evenwel waardevol als menselijk document.

Fries de Vries

IK denk er ZO over

Gesproken woord en radiobestel

De schrijver van de rubriek „Kritisch Allerlei” in „Mens en Wereld” van 4 november jl. is geen vriend van de grote omroepverenigingen. Dat blijkt wel uit de kolommen die hij wijdt aan het verschil van inzicht dat er gerezen is tussen de Programmacoördinatiecommissie van de NRU en één van haar leden, nl. de VPRO. Op zichzelf is dat zijn goed recht. Maar zijn artikel bevat een aantal vergissingen die dienen te worden gecorrigeerd.

De PCC is een commissie die de vijf organisaties van de Nederlandse Radio Unie hebben ingesteld om ook in het radioprogramma te tonen dat men in het naoorlogse radiobestel streeft naar samenwerking. De commissie moet pogen dubbelures te voorkomen en een evenwichtig programma te bevorderen. De commissie heeft de bevoegdheid bij meerderheid van stemmen een omroepverenigingen te dwingen een programma van muziek of gesproken woord hetzij op een andere tijd uit te zenden, of zelfs geheel achterwege te laten.

Ook de VPRO is sinds 1947 verplicht aan deze samenwerking deel te nemen, en de besluiten van het overleg in de programma's te verwerkelijken. Het is goed eraan te herinneren dat de vier andere omroepverenigingen lange tijd hebben aanvaard dat de VPRO de eigen zendtijd geheel wilde vullen met principiële stof; dat is in het algemeen dus gesproken woord. Thans echter heeft de PCC de VPRO gevraagd de konsekwentie van haar plaats aan de vergadertafel ook te aanvaarden in het programmabeleid.

Het is gewenst duidelijk vast te stellen dat het tijdstip waarop dit verzoek tot de VPRO werd gericht allerminst bepaald werd door de verschijning van wat de schrijver van „Kritisch allerlei” „de constructieve voorstellen van de VPRO voor een nationale omroep” noemt. Waarom zou anders het verzoek niet zijn gevolgd op het oorspronkelijke, maar wel op het herziene rapport over de nationale omroep dat de VPRO het land in stuurde? Trouwens, vanaf het prille begin van de Nederlandse Radio Unie heeft niemand enige twijfel gekoesterd aan het bestaan van de aparte opvattingen van de VPRO over het toekomstig omroepbestel. Ware dit het uitgangspunt van de PCC geweest, de commissie zou al jaren geleden maatregelen hebben kunnen nemen.

De werkelijke oorzaken die het verzoek van de PCC tot gevolg hadden, zijn minder kwaad-aardig dan de schrijver vermoedt. De vaderlandse radioluisteraar kreunt al jarenlang onder de last gesproken woord die tussen zes en acht uur 's avonds en speciaal ook op vrijdagavond op zijn schouders wordt geladen. Aan deze gesproken marathon werken mee de regerings-uitzendingen, de programma's van de Radio-Volksuniversiteit, de uitzendingen van de politieke partijen en die van de VPRO. Aan de eerste drie categorieën valt misschien te dokteren, maar niet te tornen. De VPRO echter beperkt zich in het radiowerk al lang niet meer tot principiële uitzendingen alleen, of men zou moeten volhouden dat een cabaretprogramma van Jaap van de Merwe en een sportpraatje van Herman Kuiphof in deze groep thuishoren. Van een wezenlijke aantasting van de taak van de VPRO kan geen sprake zijn, wanneer een sportpraatje het veld ruimt voor muziek.

Onder de druk van de omstandigheden heeft

de PCC de VPRO gevraagd, voortaan in het belang van de radioluisteraars mee te werken aan een betere programma-opbouw. Want indien de VPRO in haar rapport de huidige coördinatie, waarvoor zij aan de vergadertafel mede de verantwoording neemt, als een chaos kwalificeert, dan spreekt uit deze kritiek toch ook al de opdracht aan de PCC het werk opnieuw onder de loop te leggen, en niemand kan het dan toch onlogisch vinden dat de PCC ook de VPRO vraagt mee te helpen de coördinatie samen te verbeteren.

(slot van pagina 17)

Ze komen uit alle mogelijke landen en hebben allen een ander beroep. Daar is de kleuteronderwijzeres uit Zwitserland, de Berlijnse advocaat, de Canadese dierenarts, de Franse verpleegster – en vele anderen. Ruim de helft van deze vrijwillige krachten, en voornamelijk de meeste landbouwspecialisten, zijn Italiaans. Piero Pinna, de eerste Italiaan die dienst weigerde en daarmee velen een voorbeeld gaf, heeft zich natuurlijk ook allang bij Danilo Dolci aangesloten.

De bouw van de dam

Maar bij deze directe hulp alleen mag het niet blijven. Hoe bereikt men de volwaardige arbeid?

De brede kuststrook van Partinico zou kunstmatig bevoloed kunnen worden. Een riviertje stroomt er midden doorheen en vormt boven in de bergen een klein meertje. Dolci's ingenieurs hebben het plan uitgewerkt om dit meer door een dam te stuwen. Zo zou men water kunnen verzamelen om ongeveer 11.000 hectare land aan de kust voortdurend te bevoeloen.

En als er onder de zon in het zuiden water voorhanden is, dan wordt het land een tuin, dan geeft het niet slechts één schrale oogst per jaar, zoals voorheen, maar twee of drie. Dan wordt het land een tuin, evenals eeuwen geleden, toen de Arabieren, die als zonen van de woestijn de waarde van het water kenden, de heerschappij op Sicilië hadden. En als het land dan intensief bewerkt wordt – dan biedt het lonend werk voor iedereen.

Vierduizend mensen zouden gedurende enige jaren door de bouw van de dam werk kunnen vinden, en dan gedurende nog enkele jaren door de bouw van de kanaaltjes van de dam naar het land. En als het land dan eenmaal vruchtbaar is, zouden ze voor altijd werk hebben. Intussen zouden dan ook kleine industrieën in het leven geroepen kunnen worden. Dat is de oplossing van het probleem voor deze vierduizend mensen. Dit alles is mogelijk, zou mogelijk zijn, als niet...

Waar ligt de moeilijkheid?

De Regering heeft – na veel moeite – de bouw van de dam toegestaan. Het geld moet beschikbaar gesteld worden. In een brochure die zes maanden geleden gedrukt werd, stond nog: hij wordt gebouwd!

Maar ik vond Dolci's vrienden verbitterd, opgewonden. Er gebeurt nog niets. Er zijn nieuwe moeilijkheden gerezen.

Als het meertje opgestuwd wordt, worden gedeelten van de landerijen van een groep van ongeveer twaalf middelgrote grondbezitters overstroomd. Men wil ze natuurlijk schadeloos stel-

len – maar dat vinden ze niet genoeg. Ze willen het land niet afstaan. De argumenten van deze heren, die nog de mening uit de 18e eeuw toegedaan zijn: Wat wil deze Dolci? Wil hij de armoede overwinnen? Maar dat is toch onzin! Die is er toch altijd geweest, die zal er altijd blijven – dat is God's wil! Daarvoor staan wij geen land af! Alles moet blijven zoals het is!

Deze opmerkingen zijn in dit blad niet bedoeld als een bestrijding van de VPRO, ook niet als een verdediging van het huidige omroepbestel of de omroepprogramma's, maar als een daad van eenvoudige rechtvaardigheid tegenover de PCC, die ten onrechte beschuldigd is van dingen die zij niet op haar geweten heeft.

J. Hermans

Maar kan de Regering er dan niets aan doen? Als er ergens een straat of een spoorlijn gebouwd wordt, neemt ze toch ook het land dat gebruikt wordt in beslag? Waarom hier dan niet?

Deze 12 heren, die verhinderen dat voor 4000 mensen arbeidsmogelijkheden geschapen worden, behoren tot de Democrazia Christiana, de heersende regeringspartij, en ze hebben vrienden onder de afgevaardigden. Men kan toch onmogelijk tegen zulke heren ingaan, de volgende verkiezingen...

Dit alles zegt men niet, maar iedereen weet het. Men zegt over het algemeen zeer weinig in regeringskringen en – er gebeurt niets.

Dit is alleen maar een voorbeeld, er is meer. In Palma di Montechiaro heeft een grote bijeenkomst plaats gehad die door regeringsvertegenwoordigers en professoren uit Rome bijgewoond werd, en waar werkelijk alles eens duidelijk gezegd werd. Nadat het stadsbestuur zelf verteld had dat ongeveer 85 % van de bewoonde huizen onbewoonbaar verklaard moesten worden, werd door de provincie voor deze gemeente ongeveer een miljoen Mark ter beschikking gesteld. Dit is nu een jaar geleden, – betaald werd er nog niets.

Danilo Dolci en zijn mensen hebben nog heel wat te doen.

Dit is slechts een schets van hetgeen men kan leren als men naar Danilo Dolci in Partinico gaat. Men kan echter een gevolgtrekking uit dit alles maken:

Bij ons zegt de een, het politiek beleid zou gewijzigd moeten worden, al het andere is waar-deloos. En de ander zegt, de mensen zouden hun houding moeten veranderen, dan zou men overeenstemming bereiken over het politiek beleid. West-Sicilië toont dat beide partijen gelijk hebben. De moeilijkheden bij de bouw van de stuw-dam bij Partinico en vele andere hindernissen, tonen aan dat in West-Sicilië fundamentele veranderingen nodig zijn. Dit betekent echter dat dit niet gaat zonder de enkelingen die het initiatief nemen en daardoor anderen aansporen. Zoals Danilo Dolci dat deed. Ieder onzer heeft te voldoen aan de taak waartoe zijn menselijke roeping hem dwingt.

Heinz Kraschutzki

(Overname uit „Die Liga” 1961 nr. 9; Gottmann-Verlag)

Gevraagd: dame **huishoudster** m.l. liefst au pair bij heer alleen. Prettige woning, omgeving Haarlem. Werkster aanwezig voor ruw werk. Brieven onder nr. dec. 3 aan het bureau van dit blad.

Heer 60 jaar, wonende te Rotterdam, zoekt **kennismaking met dame** voor schouwburgbezoek, vakantie enz. Brieven onder nr. dec. 4 aan het bureau van dit blad.

Mej. Mr. R. H. de Boer, flat bewonend, Hobbemakade 98 III Amsterdam, tel. 711344, stelt **gratis een kamer beschikbaar** voor dame boven 35 jaar, die bereid is daartegenover enige kleine diensten te verrichten.

Te Bilthoven gelegenheid geboden zich met elkaar te bezinnen op levens- en opvoedingsproblemen met als leidraad lectuur van Dr. C. J. Schuurman gedurende **week-ends**, telkens in klein **groepsverband**. Brieven onder nr. dec. 6 aan het bureau van dit blad.

Besch. dame, 59 j. huiselijk en zacht kar. van goede muziek en natuur houdend, **zoekt ser. contact** met dito heer tot ongev. 65 jr. Brieven onder nr. dec. 5 aan het bureau van dit blad.

CREMATIE

is dé oplossing bij het nijpende gebrek aan grond.

Crematie is bovendien esthetisch.

Vraagt dan vrijblijvend inlichtingen aan de **VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE**
Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage
Tel. (070) 55 47 97

Ook de buitenkerkelijke leden van de Partij van de Arbeid hebben een organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne toegezonden door het Secretariaat Haagweg 210 — Leiden

HUMANISTISCH THUISFRONT OPROEP

Het Humanistisch Thuisfront roept sollicitanten op voor de betrekking van:

Adjunct-directeur Coornherthuis

(Het Coornherthuis is een vormingscentrum voor militairen. Er worden vnl. driedaagse bijeenkomsten georganiseerd met gesprekken en discussies over allerlei levensvragen).

VEREISTEN:

1. Een humanistische gezindheid.
2. Middelbare Schoolopleiding (of daarmee in redelijkheid gelijk te stellen opleiding of studie) + eventuele verdere studie (voor beroep, diploma of liefhebberij).
3. Geschiktheid tot omgang met jonge mensen.
4. Geschiktheid tot het leiden van gesprekken en discussies.
5. Bereidheid om te werken binnen het kader van de militaire organen.
6. Bereidheid om naast het werk in het Coornherthuis ook aan andere vormen van geestelijke verzorging deel te nemen.
7. Leeftijd: 27-55 jaar.

SALARIS:

Schaal oplopende van ± f 10.000 tot ± f 16.000 (bruto). Afhankelijk van leeftijd.

SOLLICITATIES: Inlichtingen en sollicitaties (de laatste met volledige gegevens en referenties):
Directeur Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Driebergen, tel. 03438-2471.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van N. van Gelder, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 10,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 1,75. Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER - DEVENTER**. Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Prettige Kerstdagen en een voorspoedig 1962

wordt U toegewenst door de familie Milikan

Beheerders:

ERASMUSHUIS - UTRECHT

Heden is de KALENDER 1962 verschenen

Prijs f 2.50

Uw bestelling wordt gaarne ingewacht
Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152 - Utrecht

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.